

rijksuniversiteit
 groningen

faculteit gedrags- en
 maatschappijwetenschappen

We waren vluchtelingen

*Een kwalitatieve thematische analyse naar de representatie van gedwongen migratie in
 kinderboeken voor kinderen van 3 tot 11 jaar*

Paula Sportel S3537285

Masteropleiding Orthopedagogiek

Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen

Masterthesis

Versie 1

Eerste beoordelaar: Dr. M. D. C. (Mijntje) ten Brummelaar

Tweede beoordelaar: Dr. A. G. (Arjen) van Assen

4 juli 2025

Aantal woorden: 11.807

*“Zomaar naar een ander land vertrekken is verboden, wist je dat? (...)
Daarom heette onze reis ook geen reis, maar vlucht. We waren
vluchtelingen.”*

Miskja – Van de Vendel & Elman (2022)

Samenvatting

Gedwongen migratie is wereldwijd een ingrijpende en vaak traumatische ervaring. In Nederland vragen jaarlijks duizenden kinderen asiel aan. In de post-flightfase worden zij geconfronteerd met uitdagingen zoals stress, trauma, taalbarrières en weerstand. Kinderboeken kunnen hierin ondersteunend zijn door herkenning, troost en handvatten te bieden. Dit onderzoek richt zich op de representatie van de post-flightfase in Nederlandse kinderboeken voor kinderen van 3 tot 11 jaar. Hierbij is gelet op hoe de fase wordt verbeeld, welke thema's identificatie bevorderen en in hoeverre stereotyperingen aanwezig zijn. Middels een kwalitatieve thematische analyse zijn acht kinderboeken onderzocht. De verhalen tonen de post-flightfase als een emotioneel complexe periode, waarin verlies, hoop en aanpassing samenkomen. Thema's als veerkracht, innerlijke beleving en copingstrategieën van kinderen staan centraal. Narratieve keuzes en herkenbare situaties beïnvloeden de mate van identificatie. De boeken bieden overwegend een gelaagd en genuanceerd beeld door het kinderperspectief centraal te stellen, maar bevatten ook beperkingen. Culturele clichés, traditionele genderrollen, weinig representatie van herkomstlanden en beperkt gebruik van het ik-perspectief kunnen identificatie hinderen en tot een eenzijdig beeld van gedwongen migratie leiden. Toch kunnen de verhalen bijdragen aan herkenning en empathie, zowel voor gedwongen gemigreerde kinderen als voor andere lezers. Opvallend zijn nieuwe gevonden copingstrategieën, zoals de rol van huisdieren en het delen van verhalen op school. Dit onderstreept de meerwaarde van kinderboeken bij het verwerken van migratie-ervaringen en het bevorderen van begrip.

Summary

Forced migration is a profound and often traumatic experience worldwide. In the Netherlands, thousands of children apply for asylum each year. During the post-flight phase, they face challenges such as stress, trauma, language barriers, and resistance. Children's books can provide support by offering recognition, comfort, and practical tools. This study focuses on the representation of the post-flight phase in Dutch children's books aimed at children aged 3 to 11. It examines how this phase is portrayed, which themes support identification, and to what extent stereotypes are present. Using a qualitative thematic analysis, eight children's books were studied. The stories depict the post-flight phase as an emotionally complex period, where loss, hope, and adaptation converge. Themes such as resilience, inner experiences, and children's coping strategies are central. Narrative choices and recognizable situations influence the degree of identification. The books generally offer a layered and nuanced portrayal by centering the child's perspective, though limitations are also present. Cultural clichés, traditional gender roles, limited representation of countries of origin, and the scarce use of first-person narrative can hinder identification and contribute to a one-sided view of forced migration. Nevertheless, the stories can foster recognition and empathy, both for children who have experienced forced migration and for other readers. Notably, new coping strategies were identified, such as the role of pets and sharing stories at school. This highlights the added value of children's books in processing migration experiences and promoting understanding.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Summary	3
Hoofdstuk 1 – Inleiding en theoretisch kader	4
Steun in kinderboeken	5
Identificatie	6
Steretyping	7
Huidig onderzoek	8
Hoofd- en deelvragen	9
Hoofdstuk 2 – Methode	10
Onderzoeksdesign	10
Selectieproces	10
Onderzoeksinstrument en analyse	11
Kwaliteitswaarborging	14
Ethische overwegingen	15
Hoofdstuk 3 – Resultaten	16
3.1 Inhoudelijke representatie van de post-flightfase	17
3.1.1 Uitdagingen	17
3.1.2 Herinneringen aan de vlucht	19
3.1.3 Familie van de hoofdpersoon	20
3.1.4 Opbouw nieuw leven	21
3.1.5 Gevoelens	22
3.1.6 Verbinding	22
3.2 Narratieve analyse en lezersimpact	22
3.2.1 Identificatiefactoren hoofdpersoonage	22
3.2.2 Vertelperspectief en tijdsvorm	23
3.2.3 Gedeelde ervaringen	23
3.3 Steretyping en culturele aannames	24
3.3.1 Anders zijn en uitsluiting	24
3.3.2 Culturele verschillen en clichés	24
3.3.3 Afhankelijkheid en slachtofferschap	25
3.3.4 Gendervoorstellingen en stereotype rollen	25
Hoofdstuk 4 – Conclusie	27
Hoofdstuk 5 – Discussie	29
Literatuurlijst	32
Boekenlijst	36

Hoofdstuk 1 – Inleiding en theoretisch kader

Gedwongen migratie wordt omschreven als het proces waarin mensen noodgedwongen hun land van herkomst moeten verlaten vanwege omstandigheden zoals oorlog, ernstige armoede, uitbuiting of politieke vervolging. Dit proces gaat vaak gepaard met langdurige periodes van intense stress, herhaald verlies en ingrijpende veranderingen (De Haene & Derluyn, 2018). De omvang van gedwongen migratie is wereldwijd enorm en bijna de helft van alle mensen die gedwongen op de vlucht zijn, bestaat uit kinderen. Naar schatting waren eind 2023 bijna 47 miljoen kinderen wereldwijd op de vlucht (UNCHR, z.d.). Ook in Nederland is deze groep zichtbaar. In 2024 vroegen 8.190 minderjarigen asiel aan en verbleven 15.660 minderjarigen, waarvan 5.162 alleenstaand, in een centrale opvanglocatie (Nederlands Jeugdinstituut, 2025). Deze cijfers onderstrepen de urgentie om aandacht te besteden aan de ervaringen en behoeften van kinderen in situaties van gedwongen migratie.

Voor kinderen is vluchten vaak een ingrijpende en traumatische gebeurtenis die naast fysieke ontworteling ook grote gevolgen heeft voor hun emotionele en psychologische welzijn (De Haene & Derluyn, 2018). Veel kinderen groeien op in een context van onveiligheid, uitsluiting en discriminatie en worden getuige of slachtoffer van misbruik en geweld (UNCHR, z.d.). Om grip te krijgen op de complexe ervaringen wordt gedwongen migratie onderverdeeld in drie fasen (De Haene & Derluyn, 2018; Lustig et al., 2004). De *pre-flightfase* beschrijft het leven voor de migratie, waarin kinderen veiligheid, familieleden en vertrouwde gemeenschappen verliezen door oorlog of vervolging. De *flightfase* gaat over de vlucht zelf, waarin zij worden blootgesteld aan gevaren zoals uitbuiting en slechte leefomstandigheden. Ook komt het geregeld voor dat kinderen tijdens de vlucht worden gescheiden van hun ouders (Lustig et al., 2004). In de *post-flightfase* breekt een vaak moeilijke periode aan waarin gedwongen gemigreerden zich vestigen in een nieuw land. Onderzoek wijst uit dat deze fase wordt gekenmerkt door ingrijpende transities, stressoren en onzekerheid (De Haene & Derluyn, 2018). Kinderen verliezen niet alleen hun thuisland, familie, vrienden en bezittingen, maar worden ook geconfronteerd met taal- en cultuurbarrières en het gevoel van vervreemding (Lustig et al., 2004). Kinderen krijgen te maken met onzekerheid over verblijfsstatus, afhankelijkheid en een vaak langdurige asielprocedure. Daarbovenop komen gevoelens van sociaal isolement, gebrek aan toekomstperspectief en moeite om nieuwe sociale netwerken op te bouwen. Discriminatie, racisme en negatieve peerrelaties verergeren hun kwetsbaarheid (Carswell et al., 2011). Naast het verwerken van verlies, trauma en heimwee, dragen ook risicofactoren in het nieuwe land zoals uitsluiting en marginalisering bij aan psychosociaal lijden (Carswell et al., 2011; De Haene & Derluyn, 2018; Montgomery, 2011). Veel kinderen ontwikkelen (posttraumatische) spanningsreacties die zich kunnen uiten in somatische klachten, angst of depressieve symptomen (Montgomery, 2011; Van Willigen, 2009).

Steun in kinderboeken

In de uitdagende situatie van de post-flightfase is het belangrijk dat kinderen steun vinden in middelen die hen kunnen helpen bij hun taalontwikkeling, emotionele verwerking en sociale verbondenheid. Kinderboeken kunnen hierin een waardevolle rol spelen (De Vries et al., 2017; Robijn, 2020; Sotirovska & Kelley, 2020). Het lezen van boeken speelt namelijk een

belangrijke rol in de cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling van kinderen. In verschillende onderzoeken is aangetoond dat lezen bijdraagt aan de taal- en leesvaardigheid van kinderen en het vergroten van tekst- en woordbegrip (Debaryshe, 2008; Duursma et al., 2008; Mol, 2010; Robijn, 2020). Daarnaast helpt lezen kinderen om emoties beter te herkennen en te begrijpen (Mol & Bus, 2011; Mumper, 2017). Het (voor)lezen van boeken bevordert daarmee niet alleen de taalontwikkeling en leesvaardigheid, maar versterkt ook het empathisch vermogen en sociaal begrip (Sotirovska & Kelley, 2020).

De kracht van kinderboeken schuilt niet alleen in het bevorderen van taalontwikkeling en begrip, maar vooral in de manier waarop verhalen worden verteld. Juist de narratieven die deze boeken bevatten kunnen een diepere laag van betekenis en herkenning aanreiken (Tomsic & Zbaracki, 2022). Jansen (2015) beschrijft narratieven als samenhangende en gestructureerde verhalen die draaien om gebeurtenissen en personages. Deze verhalen bieden een kader waarin ervaringen, problemen en oplossingen worden gepresenteerd. Narratieven spelen zich af binnen een bepaalde ruimte en tijd, maken verschillende scenario's voorstelbaar en bevatten impliciete of expliciete boodschappen (Boeijinga et al., 2013). Narratieven kunnen fungeren als spiegels, ramen of glazen schuifdeuren (Bishop, 1990). Ze kunnen het leven van de lezer weerspiegelen, maar ook toegang bieden tot andere perspectieven en lezers uitnodigen om een andere wereld binnen te stappen. Hierdoor wordt lezen niet alleen een cognitieve activiteit, maar ook een emotionele en sociale ervaring. Botelho en Rudman (2009) noemen literatuur een cultureel en historisch product dat specifieke contexten weerspiegelt. Kinderboeken bieden daarmee vensters naar de samenleving en functioneren als plekken waar diverse sociale identiteiten zichtbaar en bespreekbaar worden. De verhalen zijn middelen om bekende en onbekende ervaringen te herkennen en te betreden, en kunnen deuren openen naar en uit iemands dagelijkse realiteit. Dit kan jonge lezers die onbekend zijn met andere belevingen helpen bij het creëren van begrip en empathie. Wanneer kinderen worden blootgesteld aan inclusieve literatuur, dat wil zeggen verhalen waarin diverse achtergronden, culturen en ervaringen herkenbaar en gelijkwaardig worden gepresenteerd, kunnen zij op jonge leeftijd al attitudes van acceptatie ontwikkelen (Sotirovska & Kelley, 2020).

Identificatie

Een krachtig aspect van narratieven is de manier waarop lezers zich kunnen verbinden met de personages. Deze verbinding ontstaat niet alleen door het begrijpen van het verhaal, maar vooral door identificatie met de hoofdpersonen. Moyer-Gusé en Nabi (2010) beschrijven identificatie als een cognitief proces waarin de lezer zich voorstelt dat hij het personage zelf is. De lezer bevindt zich als het ware in de narratieve wereld, waarbij hij het perspectief, de emoties en de doelen van het personage overneemt. Identificatie ligt in de verbinding tussen de lezer en het verhaal en vindt vooral plaats met het hoofdpersonage, zeker wanneer het verhaal vanuit diens perspectief wordt verteld (Graaf et al., 2007). Als een verhaal geschreven is in de ik-vorm en de tegenwoordige tijd, dan voelen jonge lezers zich het sterkst verbonden met de hoofdpersoon, waardoor de meeste identificatie ontstaat (Nikolajeva, 2014). Daarnaast speelt empathie een belangrijke rol, waarbij lezers zich emotioneel verbonden voelen met een personage en zich in diens situatie willen verplaatsen (Green, 2006; Nikolajeva, 2014; Ward & Warren, 2020). Herkenning van gelijkenissen tussen de lezer en het hoofdpersonage, zoals leeftijd, gender of

gedeelde ervaringen, is een cruciale factor voor identificatie en vergroot de betrokkenheid van de lezer bij het verhaal (Duizer et al., 2014; Green, 2006; Ooms, 2019; Van den Eijnden, 2017).

Kinderboeken kunnen een veilige ruimte bieden waarin kinderen emoties kunnen verkennen en moeilijke ervaringen kunnen verwerken. Narratieven geven erkenning aan verhalen die vaak moeilijk bespreekbaar zijn en kunnen bijdragen aan het verwerken van ingrijpende gebeurtenissen (De Vries et al., 2017; Sotirovska & Kelley, 2020). De herkenning van gebeurtenissen en gevoelens in het verhaal kan troost bieden. Dit geldt in het bijzonder voor kinderen die met zware omstandigheden te maken hebben gehad, zoals gedwongen migratie (Tomsic & Zbaracki, 2022). Wanneer kinderen zich herkennen in een personage dat moeilijke situaties overwint, kunnen zij hieruit niet alleen troost, maar ook houvast en strategieën halen (Ward & Warren, 2020). In dit opzicht speelt identificatie een belangrijke rol bij het ontwikkelen van copingvaardigheden. Het ontwikkelen van copingvaardigheden kan kinderen ondersteunen bij het omgaan met de uitdagingen die voortkomen uit gedwongen migratie (Sotirovska & Kelley, 2020). Ungar (2015) omschrijft coping als een onderdeel van veerkracht, waarin zowel persoonlijke als omgevingsfactoren bijdragen aan het vermogen van kinderen om zich aan te passen aan hun omgeving, ondanks de aanwezigheid van stress of tegenslag.

Kinderboeken die het thema gedwongen migratie behandelen kunnen hierin een ondersteunende rol spelen door ervaringen en copingstrategieën aan kinderen zichtbaar en bespreekbaar te maken (Sotirovska & Kelley, 2020; Ward & Warren, 2020). Personages in kinderboeken kunnen laten zien hoe zij obstakels overwinnen en omgaan met verlies, veerkracht en hoop. Dit kan lezers inzicht geven en inspireren om vergelijkbare mechanismen toe te passen in hun eigen leven. Zowel zelfstandig lezen als voorgelezen worden biedt troost aan kinderen met traumatische ervaringen (Ward & Warren, 2020), ondersteunt hun psychosociaal welzijn, versterkt copingvaardigheden en stimuleert positieve gedragsveranderingen (Robijn, 2020). Kinderboeken zijn een waardevol medium om op een toegankelijke en empathische manier om te gaan met de emotioneel geladen en vaak traumatische ervaringen zoals gedwongen migratie, door identificatie en erkenning (Sotirovska & Kelley, 2020).

Stereotypering

Hoewel kinderboeken een krachtig middel kunnen zijn om copingvaardigheden en veerkracht te ondersteunen, is de manier waarop personages in de boeken worden neergezet van groot belang (Mager, 2018). De representatie van personages bepaalt welke impliciete boodschappen de lezers meekrijgen over zichzelf en anderen (Sotirovska & Kelley, 2020). Een schrijver kan een karakter bewust typeren door specifieke eigenschappen toe te kennen of bepaald gedrag te laten vertonen. Onbewust kan dit ook gebeuren, wanneer een personage op een manier wordt weergegeven die overeenkomt met hoe meerdere schrijvers soortgelijke personages neerzetten. Zo kunnen stereotyperingen versterken, waardoor de lezer problematiek als vanzelfsprekend en inherent aan bepaalde bevolkingsgroepen kan ervaren. Dit kan ertoe leiden dat lezers negatieve beelden tussen de regels door oppikken (Mager, 2018; Sotirovska & Kelley, 2020). Op die manier kunnen dergelijke boeken bijdragen aan de instandhouding van negatieve beeldvorming en beperken ze de mogelijkheid tot positieve identificatie. Vergeleken met kinder- en jeugdboeken die decennia geleden werden uitgegeven, bevatten hedendaagse jeugdboeken

aanzienlijk minder extreme stereotyperingen (Ipema, 2004; Mager, 2018). Toch blijkt uit onderzoek dat stereotype beelden nog steeds in jeugdliteratuur aanwezig zijn (Sotirovska & Kelley, 2020; Ward & Warren, 2020). Deze kunnen zowel expliciet als impliciet zijn, maar zelfs in subtiele vormen kunnen ze bijdragen aan de beeldvorming. Een voorbeeld hiervan is dat personages met een migratieachtergrond vaak worden gepresenteerd als afhankelijk en in verband worden gebracht met zware problematiek (Mager, 2018; Sotirovska & Kelley, 2020).

Personages kunnen op een manier worden gepresenteerd die een gevoel van ‘anders zijn’ oproept en gereduceerd tot enkelvoudige eigenschappen (Sotirovska & Kelley, 2020). Dit kan bijvoorbeeld gebeuren door mensen met een gedwongen migratie verleiden te exotiseren of door in verhalen uitsluitend de nadruk te leggen op culturele verschillen of diepgewortelde tradities (Ward & Warren, 2020). Een focus op dergelijke verschillen kan bijdragen aan stereotypering en een vertekend beeld van mensen die gedwongen gemigreerd zijn. Voor kinderen die zelf gedwongen migratie hebben meegemaakt, kunnen deze (impliciete) stereotypen ook impact hebben. Het lezen van verhalen waarin personages met een vergelijkbare achtergrond steeds worden geassocieerd met afhankelijkheid of problematiek, kan negatieve beelden over hun identiteit of achtergrond versterken. Dit kan hun zelfbeeld en vertrouwen in hun eigen mogelijkheden beïnvloeden (Mager, 2018). Ook sluit dit aan bij het concept van het ‘gevaar van een enkel verhaal’ (Ward & Warren, 2020). Wanneer slechts één type verhaal over gedwongen migranten of andere minderheidsgroepen wordt verteld, bijvoorbeeld verhalen waarin vooral nadruk ligt op lijden, gevaarlijke reizen of een probleemgeoriënteerde benadering, kan dit leiden tot een vertekend en simplistisch beeld van deze groepen. Hierdoor wordt de complexe realiteit van hun ervaringen onvoldoende weergegeven en ontstaan gemakkelijk stereotypen die diep kunnen doorwerken in het zelfbeeld van lezers met een soortgelijke achtergrond, evenals in de beeldvorming van andere lezers. Door kritisch te kijken naar de complexiteit van personages en verhalen kunnen leraren, opvoeders en schrijvers bijdragen aan het doorbreken van stereotypen en het ondersteunen van een meer inclusief wereldbeeld (Ward & Warren, 2020). Het identificeren en analyseren van dergelijke patronen in kinderboeken kan waardevolle inzichten bieden in hoe de literatuur bijdraagt aan het vormen van een inclusief wereldbeeld bij jonge lezers.

Huidig onderzoek

Gedwongen migratie is een ingrijpend en complex proces dat zich in drie fasen voltrekt, elk met eigen risicofactoren en uitdagingen. Dit onderzoek richt zich op de post-flightfase, een periode dat gekenmerkt wordt door complexe uitdagingen zoals de emotionele en psychosociale gevolgen van de vlucht, het aangaan van nieuwe sociale relaties, de opbouw van een nieuw leven en de dynamiek van acceptatie of weerstand binnen de ontvangende gemeenschap (Haene & DerLuyn, 2018). Voor kinderen betekent dit onder meer het maken van nieuwe vrienden en het starten op een nieuwe school. Gezien het belang van literatuur in deze vormende fase van de kindertijd, is het relevant om te onderzoeken welke rol kinderboeken kunnen spelen in het bieden van herkenning, het ondersteunen van emotionele verwerking en het versterken van veerkracht. In deze fase kunnen identificatie met personages en het aanleren van copingstrategieën via verhalen bijdragen aan het verwerken van ervaringen. Dit onderzoek richt zich dan ook op de representatie van gedwongen migratie in Nederlandse kinderboeken voor lezers in de vroege en midden kindertijd, dat wil zeggen van 3 tot 11 jaar (Cun & Huang, 2024).

Daarbij wordt onderzocht hoe thema's en identificatiefactoren in deze boeken kunnen bijdragen aan de mogelijkheid voor kinderen om zich te herkennen in de personages en gebeurtenissen en hoe stereotyperingen deze identificatie mogelijk kunnen belemmeren. Door middel van een kwalitatieve thematische analyse wordt in kaart gebracht op welke manier post-flight ervaringen, identificatiefactoren en stereotyperingen worden gerepresenteerd.

Dit onderzoek beoogt inzicht te geven in hoe kinderboeken gedwongen migratie verbeelden en welke rol literatuur speelt voor kinderen die te maken hebben met gedwongen migratie, en daarnaast om praktische handvaten te bieden aan verschillende betrokkenen. De bevindingen kunnen pedagogen, leerkrachten en opvoeders helpen bij het selecteren van geschikte boeken om het thema thuis of in de klas bespreekbaar te maken. Voor het onderwijs kunnen de inzichten bijdragen aan ondersteunende programma's die aansluiten bij de behoeften van de doelgroep. Voor kinderboekenschrijvers kan het onderzoek inzichten bieden bij het creëren van verhalen die zowel steunend zijn voor gemigreerde kinderen als aantrekkelijk voor een breder publiek. Ook psychologen en hulpverleners kunnen de resultaten benutten, aangezien kinderboeken een belangrijk hulpmiddel in therapie of begeleiding kunnen zijn, doordat ze kinderen helpen gevoelens te herkennen en om te gaan met uitdagingen (Sevinç, 2019; Van den Eijnden, 2017).

Hoofd- en deelvragen

Kinderboeken worden beschouwd als waardevolle middelen voor de emotionele en cognitieve ontwikkeling van kinderen, maar onderzoek naar hun rol in de identificatieprocessen van kinderen die te maken hebben met gedwongen migratie is schaars. Dit roept de vraag op hoe gedwongen migratie wordt weergegeven en welke invloed deze representaties kunnen hebben op de belevingswereld van jonge lezers. Vanuit deze invalshoek wordt de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Welke representaties van gedwongen migratie zijn aanwezig in kinderboeken voor kinderen van 3 tot 11 jaar?

Om de hoofdvraag te beantwoorden, zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Hoe worden de ervaringen van kinderen in de post-flightfase na gedwongen migratie weergegeven?
2. Welke thema's en narratieve elementen kunnen identificatie tussen jonge lezers en personages bevorderen?
3. In hoeverre bevatten kinderboeken over gedwongen migratie stereotype representaties van personages, en hoe beïnvloeden deze de mogelijkheden tot positieve identificatie?

Allereerst worden de methode en analyse in hoofdstuk 2 besproken. Vervolgens komen de resultaten in hoofdstuk 3 aan bod. Tot slot worden de conclusie en discussie in hoofdstuk 4 en 5 besproken.

Hoofdstuk 2 – Methode

Onderzoeksdesign

Om de hoofdvraag van dit onderzoek te beantwoorden, is gekozen voor een kwalitatief onderzoeksdesign waarbij thematische analyse wordt toegepast. Dit is een geschikte methode voor het onderzoeken van thematische structuren binnen kinderboeken, omdat het inzicht biedt in de frequentie, samenhang en onderliggende patronen van specifieke thema's (Erlingsson & Brysiewicz, 2017; Leung & Adams-Whittaker, 2022; Vaismoradi et al., 2013). Door kwalitatieve data systematisch te coderen en categoriseren, kan de betekenis ervan op een gestructureerde wijze worden beschreven (Leung & Adams-Whittaker, 2022). Patronen en thema's kunnen op deze wijze in tekstuele data worden geïdentificeerd en geanalyseerd. Het doel van de analyse is om een grote hoeveelheid tekst uit kinderboeken te onderzoeken en de inhoudelijke kenmerken daarvan in kaart te brengen. Dit gebeurt door de tekst op te delen in kleinere betekenisvolle eenheden. Hierbij wordt gewerkt met een proces van systematisch coderen en categoriseren, waarbij codes zowel inductief als deductief kunnen ontstaan (Vaismoradi et al., 2013). Deze codeboom helpt bij het structureren van de thema's en bij het identificeren van relevante patronen binnen de kinderboeken. Door deze aanpak ontstaat een beknopte en overzichtelijke samenvatting van de belangrijkste bevindingen, waarin overeenkomsten en thematische frequenties binnen de data inzichtelijk worden gemaakt (Leung & Adams-Whittaker, 2022).

Selectieproces

De selectie van kinderboeken is uitgevoerd door middel van een doelgerichte steekproef. Het onderzoek startte met een brede verkenning op internet om een beeld te krijgen van beschikbare kinderboeken over gedwongen migratie. Hierbij is de website van de jeugdbibliotheek geraadpleegd (Jeugdbibliotheek, z.d.), een onderdeel van de Nationale Bibliotheek van Nederland die zich specifiek richt op boeken voor kinderen en jongeren. Op de website is gezocht naar geschikte boeken door de zoekwoorden 'vluchten', 'vluchteling(en)', 'migratie' en 'gedwongen migratie' te gebruiken. Daarnaast is ook het door Van den Bergh (2024) samengestelde overzicht *Migranten, vluchtelingen en diversiteit in kinderboeken en jeugdliteratuur* op de website van Neerlandistiek geraadpleegd, waarin een breed scala aan literatuur en publicaties rond deze onderwerpen zijn gebundeld.

Na de eerste verkenning zijn een aantal selectiecriteria opgesteld om ervoor te zorgen dat de boeken aansluiten bij de onderzoeksvragen en het doel van het onderzoek. De selectiecriteria omvatten (1) gedrukte kinderboeken (2) met verhalen over gedwongen migratie, (3) waarvan de (fictieve) hoofdpersoon de gedwongen migratie zelf heeft meegemaakt en (4) in de post-flightfase zit, (5) geschreven in het Nederlands (geen vertaalde werken zodat de afspiegeling in het boek op Nederland is gebaseerd), (6) met personages uit diverse landen van herkomst en met Nederland als nieuw land, (7) gericht op lezers van 3-11 jaar, (8) verschenen vanaf 2015 en (9) te bestellen op internet of bij de bibliotheek.

Vervolgens is op basis van de criteria een selectie gemaakt van boeken die relevant leken voor het onderzoek. Tijdens deze selectie bleken veel kinderboeken over gedwongen migratie gericht op de flightfase. Veel van de boeken hebben dieren als hoofdpersonages

waarbij het nieuwe land niet expliciet wordt benoemd. Sommige boeken zijn vertaald vanuit het Engels, zoals *Mijn twee dekens* van Irena Kobald (2016) en *Adnan* van Mark Arrigo (2024). De hoofdpersoon in het boek *Vandaag komen we niet meer thuis* van Ellen Koens (2024) vertrekt uit Nederland naar een ander land. Alle boeken die niet aan de selectiecriteria voldeden, zijn uitgesloten van het onderzoek. Het boek *Op de vlucht* van Pimm Hest (2017) behandelt zowel het vluchtproces als de fase na aankomst en kwam daarmee in aanmerking voor dit onderzoek. Het boek was echter niet beschikbaar via onlinebronnen noch via de bibliotheek en kon niet worden meegenomen in de analyse. Ter uitbreiding van het corpus is de verhalenbundel *Jij en ik – verhalen over vriendschap en vluchtelingen* (2018) geraadpleegd, die korte verhalen over oorlog, migratie en vluchtelingen bevat. Daarin zijn drie verhalen geïdentificeerd die relevant zijn voor dit onderzoek.

Het selectieproces vond plaats tussen oktober 2024 en maart 2025. Uiteindelijk is een onderzoekscorpus van zes kinderboeken met acht verhalen opgesteld die aan de steekproefcriteria voldoen, zie tabel 1.

Tabel 1.

Overzicht van de geselecteerde boeken

Titel	Auteur(s)	Jaar van uitgave	Leeftijd
Misjka	Edward van de Vendel en Anoush Elman	2022	Vanaf 8 jaar
Naima is hier nieuw	Carolijn Leisink	2020	Vanaf 4 jaar
De hamster van Rawa	Annemarie Jongbloed	2017	Vanaf 10 jaar
Overboord	Rijk Arends	2019	Vanaf 10 jaar
Kinderen van ver	Martine Letterie	2022	Vanaf 6 jaar
Jij en ik – verhalen over vriendschap en vluchtelingen (Verhalen: Als vogels, Papillon, De dag dat mijn vader begon te vertellen)	Diverse auteurs (Geselecteerde verhalen van Arienne Bolt, Peter- Paul Rauwerda, Gijs Wanders)	2018	Vanaf 10 jaar

Onderzoeksinstrument en analyse

Dit onderzoek richt zich op de wijze waarop kinderboeken over gedwongen migratie bijdragen aan de mogelijkheid tot identificatie tussen jonge lezers en personages. Daarbij wordt onderzocht hoe narratieve elementen deze identificatie bevorderen, en in hoeverre eventuele stereotype representaties invloed hebben op die identificatie. De analyse brengt in kaart hoe post-flight ervaringen worden weergegeven, hoe het beeld van de gedwongen gemigreerde

wordt geconstrueerd, hoe Nederland als nieuwe omgeving wordt gepresenteerd, en hoe over de vlucht wordt gesproken of gedacht.

Het onderzoeksinstrument voor deze kwalitatieve thematische analyse bestaat uit een codeboom, opgebouwd uit hoofdcategorieën, codeereenheden en bijbehorende codes. Hierbij is gebruikgemaakt van zowel deductieve als inductieve benaderingen. De deductieve codes zijn gebaseerd op bestaande theoretische concepten rondom gedwongen migratie, terwijl de inductieve codes geleidelijk voortkwamen uit patronen en thema's die tijdens de analyse opvielen in de teksten zelf.

Aanvankelijk werd gewerkt met één codeboom, waarin alle relevante categorieën zouden worden opgenomen. Tijdens het analyseproces bleek echter dat de inhoudelijke diversiteit van het onderzoek beter tot zijn recht komt door een opsplitsing in twee afzonderlijke codebomen. Daarom is gekozen voor een tweedeling:

- Codeboom A richt zich op de inhoudelijke representatie van de post-flightfase;
- Codeboom B richt zich op narratieve analyse en lezersimpact.

Codeboom A bevat zeven hoofdcategorieën en 31 codeereenheden (zie tabel 2). Deductieve categorieën zijn onder andere uitdagingen (zoals taalbarrière, heimwee en trauma), familie (zoals gezinshereniging), opbouw van een nieuw leven en copingstrategieën (verhalen vertellen en ervaringen delen). Inductieve categorieën omvatten onder andere herinneringen aan de vlucht, gevoelens (zoals verdriet of jaloezie), en schoolopdrachten. Codeboom B bevat vijf hoofdcategorieën en 16 codeereenheden (zie tabel 3). Deductieve categorieën omvatten onder andere identificatiefactoren (zoals leeftijd, gender, geloof), vertelperspectief, tijdsvorm, complexiteit van het verhaal en stereotypering. Inductieve categorieën zijn onder andere identificatiefactoren (zoals aanwezigheid van een huisdier, type woning, land van herkomst) en benaming ('vlucht' of 'reis').

Voor het coderen en analyseren van de teksten is gebruik gemaakt van ATLAS.ti Web (versie 9.9.1), een softwaretool voor kwalitatieve data-analyse. Deze applicatie ondersteunt het systematisch coderen en analyseren van tekstuele data en maakt het mogelijk om complexe datasets overzichtelijk te structureren. De tool bood ondersteuning bij het herkennen van patronen, het verbinden van thema's en het visualiseren van relaties tussen verschillende categorieën. Hierdoor kon op een consistente en diepgaande manier worden onderzocht welke overkoepelende thema's zich voordoen in de representaties van gedwongen migratie.

In de analyse van narratieve structuur en lezersimpact werd gekeken naar elementen die identificatie kunnen bevorderen, zoals vertelperspectief en tijdsvorm (Nikolajeva, 2014; Graaf et al., 2007) en mogelijke gelijkenissen tussen lezers en personages, zoals leeftijd, gender, achtergrond en ervaringen (Van den Eijnden, 2017; Green, 2006; Ooms, 2019). Bij de analyse van de representaties van stereotypingen is gebruikgemaakt van inzichten uit de kritische multiculturele analyse van Botelho en Rudman (2009). Hierbij is gelet op het perspectief van het verhaal (omdat dit de machtspositie bepaalt van waaruit de lezer het verhaal 'ziet'), welk gedrag als normaal wordt gerepresenteerd, welke stemmen worden gehoord, wiens belangen het best worden gediend door de tekst en welke assumpties over gender en cultuur worden gemaakt. Stereotypering werd geïdentificeerd door culturele clichés of impliciete aannames over migratieachtergronden, zoals afhankelijkheid, slachtofferschap of anders zijn (Sotirovska

& Kelley, 2020; Mager, 2018). Hierbij is geanalyseerd in hoeverre culturele verschillen werden uitvergroot, exotiserend beschreven, of eenzijdig gekoppeld aan problematiek. Deze elementen zijn gecodeerd als potentiële belemmeringen voor positieve identificatie.

Tabel 2.

Codeboom A

Uitdagingen	Taalbarrière
	Weerstand van ontvangende gemeenschap
	Heimwee
	Verblijfsrechtelijke onzekerheid
	Geldproblemen
	Stress en emotionele uitputting
	Trauma
Herinneringen aan de vlucht	Eraan terugdenken
	Erover vertellen
	Erover zwijgen
Familie van de hoofdpersoon	Gezinshereniging
	Familielid verloren
	Familie achtergebleven in land van herkomst
Opbouw nieuw leven	Nieuwe vriendschappen (aangaan nieuwe sociale relaties)
	Starten op een nieuwe school
	Nederlandse taal leren
	Hulp ontvangen
	Toekomstperspectief
Gevoelens	Jaloezie
	Verdriet
	Angst
	Boos
	Spanning
Stereotypering en culturele aannames	Anders zijn
	Uitsluiting
	Culturele verschillen en clichés
	Slachtofferschap
	Afhankelijkheid
	Gendervoorstellingen
Coping	Verhalen vertellen en ervaringen delen
	Schoolopdracht

Tabel 3.*Codeboom B*

Identificatiefactoren hoofdpersonage	Leeftijd
	Gender
	Land van herkomst
	Geloof
	Woning
	Huisdier
Vertelperspectief	Ik-vorm
	Hij/zij-vorm
Tijdsvorm	Tegenwoordige tijd
	Verleden tijd
Benaming	“Vlucht”
	“Reis”
	Beide
Gedeelde ervaringen	De vlucht
	Asielzoekerscentrum
	Verhuizen

Kwaliteitswaarborging

Om de kwaliteit van deze analyse te waarborgen, is een zorgvuldige en systematische werkwijze gehanteerd in zowel de selectie als de analyse van kinderboeken over gedwongen migratie. De selectiecriteria zijn vooraf geformuleerd op basis van relevantie voor het thema en worden gedurende het proces kritisch geëvalueerd en waar nodig aangescherpt, waardoor de representativiteit van het corpus wordt gewaarborgd (Nowell et al., 2017). De geselecteerde boeken vormen een zo volledig mogelijke afspiegeling van de beschikbare kinderliteratuur over gedwongen migratie.

Tijdens de analyse wordt een combinatie van inductieve en deductieve codering toegepast. Hiermee ontstaat enerzijds ruimte om thema's direct uit de data te laten opkomen en anderzijds wordt aansluiting gezocht bij theoretische inzichten uit eerdere onderzoeken. In kwalitatief onderzoek wordt erkend dat uitsluitend inductieve codering het risico met zich meebrengt van een te subjectieve interpretatie van de data, terwijl een uitsluitend deductieve benadering de diepgang en het ontdekken van onderliggende betekenissen kan belemmeren (Braun et al., 2018; Flick, 2018). In dit onderzoek is hiermee rekening gehouden door beide benaderingen te combineren, zodat er ruimte was om nieuwe ideeën uit de data te halen, maar ook aan te sluiten bij bestaande theorieën.

Om te waarborgen dat de codering stevig in de data is verankerd en niet louter op interpretatie berust, wordt voortdurend teruggekoppeld naar de oorspronkelijke tekstfragmenten. Bovendien is gewerkt met een gedetailleerde codeboom waarin de hoofdcategorieën en subcategorieën duidelijk zijn gedefinieerd. Dit vergroot de transparantie van het analyseproces en draagt bij aan de controleerbaarheid van de resultaten (Leung & Adams-Whittaker, 2022). De betrouwbaarheid van de analyse is verder versterkt door het herhaaldelijk lezen en coderen van geselecteerde boeken op verschillende momenten. Dit maakt

het mogelijk om te toetsen of de codering consistent wordt toegepast, waarmee de stabiliteit van de resultaten wordt bevorderd (Nowell et al., 2017).

Ethische overwegingen

Hoewel dit onderzoek geen direct contact heeft met menselijke deelnemers, zijn er belangrijke ethische aspecten overwogen. Kinderboeken over gedwongen migratie kunnen gevoelige onderwerpen behandelen zoals oorlog, verlies, trauma en uitsluiting (Sotirovska & Kelley, 2020). Daarom is tijdens de analyse zorgvuldig omgegaan met de manier waarop mensen in kwetsbare situaties worden gerepresenteerd. Bij het analyseren van de representaties van gedwongen migratie is gebruikgemaakt van inzichten uit de kritische multiculturele analyse van Botelho en Rudman (2009), waarin kinderliteratuur wordt beschouwd als een culturele praktijk die sociale verhoudingen weerspiegelt en mede vormgeeft. Door deze benadering wordt expliciet gelet op stereotypen en de mate waarin gevluchte personages agency krijgen binnen het narratief. Bij de interpretatie van de teksten is reflexiviteit gehanteerd. De onderzoeker was zich bewust van haar eigen perspectief en de mogelijke invloed daarvan op de interpretatie van de representaties (Berger, 2015; Braun et al., 2018; Nowell et al., 2017). Tevens zijn transparante selectiecriteria gehanteerd en is systematische documentatie bijgehouden van het analysetraject, zodat het onderzoek navolgbaar is en toetsbaar blijft. Deze aanpak sluit aan bij de ethische principes van kwalitatief onderzoek zoals integriteit, zorgvuldigheid en respect voor de onderzoekspopulatie (Guillemin & Gillam, 2004; Tracy, 2010).

Hoofdstuk 3 – Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd van de thematische analyse van de geselecteerde kinderboeken. Tabel 4 biedt per verhaal een overzicht van het hoofdpersonage, de hoofdthema's en een korte samenvatting van het verhaal. De resultaten zijn gestructureerd op basis van de categorieën uit de codebomen. Allereerst wordt de inhoudelijke representatie van de post-flightfase besproken, vervolgens de narratieve analyse en lezersimpact en tot slot de representatie van stereotyperingen en culturele aannames.

Tabel 4.

Overzicht thema's en samenvatting kinderboeken

Titel	Schrijver(s)	Hoofdpersoon	Thema's	Korte samenvatting boek
Misjka	Edward van de Vendel en Anoush Elman	Roya, meisje, 9 jaar	Gezin, traumaverwerking, vluchtervaring	Als Roya met haar gezin een huis krijgt in Nederland, vindt ze dat daar een huisdier bij hoort. Het wordt het dwergkonijntje Misjka. Roya begint aan Misjka te vertellen over de vlucht uit haar land.
Naima is hier nieuw	Carolijn Leisink	Naima, meisje, 6 jaar	Gezinshereniging, vriendschap, omgaan met angsten, cultuur, vluchtervaring	Naima en haar moeder zijn gevlucht voor de oorlog. In Nederland wordt haar nieuwe buurjongen haar beste vriend. Naima leert veel in de kleuterklas. Op een dag mag haar broer naar Nederland komen.
De hamster van Rawa	Annemarie Jongbloed	Rawa, meisje, leeftijd onbekend	School, vluchtervaring	Rawa heeft een hamster, ze vertelt hem alles over de oorlog. Ze neemt hem mee naar school voor een spreekbeurt, waarin ze gaat vertellen over Syrië, waar ze vandaan komen.
Overboord	Rijk Arends	Samuel, jongen, leeftijd onbekend	Gezinshereniging, vriendschap, traumaverwerking, school, vluchtervaring	Als het schoolproject over Samuels reis naar Nederland blijkt te gaan, moet hij telkens terugdenken aan die ene afschuwelijke nacht. Daarom vertelt hij niet alles over wat hij heeft meegemaakt. Wanneer er een azc bij hen in het dorp komt, ontstaat er onrust in de klas.
Kinderen van ver	Martine Letterie	Samuel, Azad, Fatima, Tamar, twee meisjes en twee jongens, leeftijden onbekend	Familie, vriendschap, gemeenschap, vluchtervaring	Vier hoofdpersonen vertellen over hun vlucht, hun aankomst in Nederland en hun toekomstdromen.
Als vogels	Arienne Bolt	Huma, meisje, leeftijd onbekend	Vriendschap, gezinshereniging, familie, identiteit, vluchtervaring	Huma woont met haar moeder in een nieuw huis in een nieuw dorp. Ze proberen te integreren in de nieuwe gemeenschap, geholpen

				door Madeleine en genereuze buurtbewoners. Huma vindt troost in het voeren van de vogels en in het maken van een nieuwe vriend.
Papillon	Peter-Paul Rauwerda	Ahmad, jongen, 9 jaar	Vriendschap, zelfontwikkeling, vertrouwen, hoop, traumaverwerking, vluchtervaring	Ahmad reflecteert op zijn ervaringen, Nederlandse cultuur, herinneringen aan de gevaarlijke vlucht en moeizame integratie op een Nederlandse school. Een rode draad vormt de metafoor van een vlinder die uit zijn cocon breekt.
De dag dat mijn vader begon te vertellen	Gijs Wanders	Joury, meisje, leeftijd onbekend	Gezinshereniging, traumaverwerking, opbouw nieuw leven, ervaringen delen, hoop, vluchtervaring	Joury komt uit Syrië en wil weten over haar familiegeschiedenis. Haar vader begint te vertellen over de oorlog en hun beslissing om te vluchten. Hij beschrijft zijn gevaarlijke reis naar Nederland en de hereniging met zijn gezin.

3.1 Inhoudelijke representatie van de post-flightfase

3.1.1 Uitdagingen

In alle acht verhalen worden diverse uitdagingen van de post-flightfase besproken. Dit zijn het ervaren van een taalbarrière, weerstand van de ontvangende gemeenschap, heimwee, verblijfsrechtelijke onzekerheid, geldproblemen, stress, emotionele uitputting en trauma.

Een **taalbarrière** wordt in vier boeken expliciet genoemd, bijvoorbeeld in zinnen als “Tamar knikt ernstig en haalt diep adem. Iets in het Nederlands zeggen, dat blijft spannend” (Letterie, 2022), “Wat is dat Nederlands toch moeilijk” (Arends, 2019), en “De meester begint te lachen. Naima kruipt tegen haar moeder aan. Ze zei per ongeluk ‘poes’. Wat dom van haar” (Leisink, 2020). Ook ouders ondervinden taalproblemen. Huma’s moeder krijgt bijvoorbeeld hulp bij het lezen van brieven (Bolt, 2018) en Naima’s moeder haalt Nederlandse woorden door elkaar en rent snel naar de buurvrouw zodat zij een brief kan voorlezen (Leisink, 2020).

Weerstand vanuit de ontvangende gemeenschap wordt in drie boeken besproken. De hoofdpersoon in *Papillon* ervaart uitsluiting van andere kinderen op school: “Niemand praatte met me. De stoel naast me bleef altijd leeg” (Rauwerda, 2018). Hij wordt gepest door zijn klasgenoten, die zijn tas afpakken en in de modder gooien. In *Overboord* speelt de weerstand van dorpsbewoners tegen de komst van een asielzoekerscentrum een grote rol. Op school wordt de hoofdpersoon gepest en uitgescholden voor “vuile asielzoeker”, waarna hij in gevecht gaat met een klasgenoot. De meester spreekt hem aan: “Samuel kijkt naar de vloer. Wat moet hij zeggen? Dat hij vroeger nooit ruzie had? (...) Hij heeft er toch niet voor gekozen om hiernaartoe te komen? Wat kan hij eraan doen dat er oorlog in zijn land is?” (Arends, 2009). In *Misjka* worden de personages geconfronteerd met wantrouwen wanneer ze bij een Nederlandse vrouw aanbellen om hun konijn te halen. De vrouw reageert afwijzend en probeert de deur dicht te doen, waarop de broer zegt: “Het komt door ons. Doordat we buitenlanders zijn. Je zag toch dat ze bang was?” (Van de Vendel & Elman, 2022). Dit duidt op een interpretatie van haar gedrag als afwijzing vanwege hun achtergrond. Later zegt dezelfde vrouw: “Je moet als persoon op leeftijd tegenwoordig heel voorzichtig zijn met al die...” (Van de Vendel & Elman, 2022),

wat kan duiden op een algemeen wantrouwen tegenover onbekenden, met de suggestie dat dat wordt versterkt door hun achtergrond.

Het thema **heimwee** wordt in drie verhalen belicht, bijvoorbeeld door expliciet te benoemen dat de vader van de hoofdpersoon heimwee heeft (Wanders, 2018). Huma's reflectie in *Als vogels*: "Vroeger, thuis, was alles tenminste duidelijk" (Bolt, 2018), drukt direct haar heimwee uit naar een stabielere, overzichtelijker leven in haar thuisland. Ook in *Overboord* denkt de hoofdpersoon vaak terug aan zijn thuisland. Hij herinnert zich zijn huis "met de prachtige gebeeldhouwde figuren op de voorgevel", de tuin vol rozenstruiken "waarvan hij de zoete geur soms nog kan ruiken", de markten in Aleppo, "waar het altijd zo lekker rook", en brood dat "is lang niet zo lekker als in Syrië" (Arends, 2019). Deze zintuiglijke herinneringen versterken het gevoel van gemis en verlangen naar het verloren thuis.

Verblijfsrechtelijke onzekerheid is in drie boeken een thema. In *Als vogels* merkt de hoofdpersoon dat het door de vele verhuizingen in Nederland moeilijk is om zich open te stellen voor anderen: "Ik heb al tien keer vrienden gemaakt, ik weet hoe het afloopt" (Bolt, 2018). Haar terughoudendheid om vriendschappen aan te gaan wordt daarmee gekoppeld aan eerdere ervaringen van afscheid en onzekerheid. In *Misjka* wordt teruggeblikt op een langdurige periode van juridische onzekerheid. Na vijf jaar in onzekerheid te hebben geleefd, zegt de hoofdpersoon opgelucht dat die fase nu eindelijk voorbij is en ze in Nederland mogen blijven (Van de Vendel & Elman, 2022). In *Naima is hier nieuw* wacht de moeder op een brief over haar zoon, die niet in Nederland woont. De hoop dat hij bij het gezin mag komen wonen zorgt voor spanning en onzekerheid. De openstaande vraag rondom familiehereniging maakt duidelijk dat verblijfsrechtelijke onzekerheid zich ook buiten de directe verblijfstatus van de hoofdpersoon kan afspelen.

Geldproblemen worden in drie boeken op verschillende manieren zichtbaar. In sommige gevallen blijkt de financiële situatie uit de context. Zo krijgen de hoofdpersonen meubels, kleding, fietsen en andere spullen van dorpsgenoten (Bolt, 2018; Leisink, 2020), wat duidt op beperkte financiële middelen. In andere gevallen wordt geldgebrek expliciet benoemd. In *Naima is hier nieuw* gaat het gezin bijvoorbeeld niet op vakantie: "Dat kunnen we niet betalen" (Leisink, 2020). In *Overboord* vertelt de hoofdpersoon dat hij geen fiets en mobiel heeft, want "daar hebben zijn ouders nu geen geld voor. Vroeger wel, toen waren ze rijk" (Arends, 2019).

Stress en emotionele uitputting worden in vijf boeken op verschillende manieren zichtbaar. Een hoofdpersoon beschrijft zichzelf bijvoorbeeld als "een lege zak" en zegt dat haar "voorraad vriendschap is op" (Bolt, 2018), wat de mentale druk van herhaaldelijk opnieuw beginnen benadrukt. In *Misjka* wordt stress verwoord via nachtelijke onrust: Roya is wakker en haar broer vraagt bezorgd "moest je weer denken?", wat suggereert dat zij vaker wakker ligt door herinneringen (Van de Vendel & Elman, 2022). Ook familieleden tonen stress en uitputting. Een moeder ligt vaak in bed, "nog altijd moe van hun lange reis en alle verhuizingen" (Bolt, 2018), een andere moet huilen bij gedachten aan haar familie en thuisland (Leisink, 2020), en een derde wordt somber van herinneringen aan de vlucht (Van de Vendel & Elman, 2022). Een broer is vermoeid als gevolg van vele verhuizingen (Letterie, 2022) en een vader blijkt na ziekenhuisopname stressgerelateerde klachten te hebben: "'Kan het de oorlog zijn?' vraagt hij. Mijn ouders knikken" (Wanders, 2018). Dit thema maakt duidelijk hoe chronische stress door migratie, verlies en onzekerheid diepe sporen trekt in het hele gezin.

Het thema **trauma** komt in zes boeken naar voren via fysieke en emotionele reacties. Geluiden zoals vuurwerk roepen paniek op en activeren herinneringen aan oorlog: “Ze durft zich niet te bewegen, haar hele lichaam trilt van angst (...) Naima begint te huilen (...) ‘Is het oorlog buiten?’” (Leisink, 2020); “Tamar is meteen klaarwakker. Haar lijf is gespannen als een boog (...) Tamars hart gaat sneller en sneller. ‘Zijn de Taliban hier nu ook? Moeten we weer vluchten?’” (Letterie, 2022). Herinneringen aan traumatische gebeurtenissen worden zichtbaar in fysieke reacties, bijvoorbeeld: “Hij moet zijn best doen om het trillen van zijn benen tegen te houden” (Arends, 2019). Een andere hoofdpersoon had na aankomst in Nederland hulp nodig om van haar angsten af te komen. Ze liep op haar tenen, had problemen met praten en was opstandig: “De arts noemde dat een oorlogstrauma” (Wanders, 2018). In *Misjka* vermijden de kinderen het onderwerp van de vlucht als hun moeder erbij is, omdat zij er somber van wordt. Dit kan een teken zijn van gedeeld familietrauma. Roya’s huilbui tijdens haar spreekbeurt, veroorzaakt door herinneringen aan hun reis, onderstreept hoe heftig die ervaring nog doorwerkt (Van de Vendel & Elman, 2022). In *Papillon* hoort de hoofdpersoon elke avond geschreeuw en herbeleeft hij de oorlog, en zijn moeder wordt behandeld door een psycholoog (Rauweda, 2018). Ook jonge kinderen tonen trauma: Naima raakt overstuur wanneer een schoolopdracht haar herinnert aan het verlies van haar knuffel tijdens de vlucht (Leisink, 2020). De verhalen laten zien hoe gedwongen migratie langdurige sporen achterlaat.

3.1.2 Herinneringen aan de vlucht

Terugdenken aan de vlucht vormt een terugkerend thema in alle geanalyseerde boeken. Soms wordt dit expliciet genoemd, zoals: “Rawa denkt terug aan de reis. De reis naar Nederland” (Jongbloed, 2017), of via beschrijvingen van fysieke uitputting: “Alsof ze met een tijdmachine hadden gereisd in plaats van met auto’s, een boot, lopend, met een bus, een vliegtuig” (Bolt, 2018); “Van Afghanistan door de bergen van Iran (...) van daar naar Turkije, met de boot naar Griekenland, het opvangkamp op het eiland en van daar als een wonder naar Nederland” (Letterie, 2022). In andere gevallen wordt de herinnering als pijnlijk ervaren en vermeden: “Even ziet Samuel de beelden van de reis voor zich, die hij het liefst zo ver mogelijk weg wil stoppen” (Arends, 2019).

In elk verhaal **bespreekt de hoofdpersoon de vluchtervaring** met iemand. Deze momenten zijn verbonden aan herkenbare emoties of situaties en dragen bij aan verwerking. De vorm varieert: de gesprekken ontstaan als reactie op een trigger, vinden plaats op school of worden gevoerd met symbolische vertrouwensfiguren. Naima praat bijvoorbeeld over haar vlucht wanneer een dood vogeltje haar herinnert aan haar vaders dood (Leisink, 2022). In drie verhalen wordt de vlucht besproken binnen het gezin. Dit roept soms verdriet op (Leisink, 2022), maar wordt ook als positief en verbindend ervaren (Van de Vendel & Elman, 2022; Wanders, 2018). Erover vertellen wordt expliciet genoemd als goede copingstrategie: het luchten van je hart zou helpen tegen stress (Wanders, 2018).

In drie boeken vertellen hoofdpersonen hun verhaal aan hun **huisdier**. Rawa zegt dat zij haar hamster alles over de oorlog vertelt: “Als ik tegen Gold praat, gaat mijn angst weg” (Jongbloed, 2017). Voor Roya is haar huisdier ook een belangrijke steun. Het vertellen van haar ervaringen aan Misjka motiveert haar om het onderwerp ook bespreekbaar te maken met haar broer en haar vader (Van de Vendel & Elman, 2022). Ook in *Papillon* deelt de hoofdpersoon wat hij meemaakt met zijn vlinder. Maanden later, wanneer hij bevriend is geraakt met Tom,

vertelt hij zijn vluchtverhaal voor het eerst aan een persoon: “Op een dag bij hem thuis begon ik opeens het hele verhaal van onze vlucht te vertellen. Hij was de eerste bij wie ik dan kon” (Rauwerda, 2018).

In vijf van de geanalyseerde verhalen vormt **school** een betekenisvolle context waar vluchtervaringen gedeeld worden. Schoolopdrachten fungeren als aanleiding voor verwerking. Zo leidt in twee boeken een spreekbeurt tot het delen van een persoonlijk verhaal over de oorlog. Roya vertelt bijvoorbeeld “over het land waar we vandaan komen, over alles achter moeten laten, over altijd onderweg zijn, en ook een beetje over Misjka” (Van de Vendel & Elman, 2022). Na afloop voelt ze zich “veel blijer en veel sterker”. Klasgenoten reageren geïnteresseerd en positief, en willen mee naar huis om te komen spelen, wat aangeeft dat Roya geaccepteerd en gewaardeerd wordt. In *Overboord* wil Samuel in eerste instantie niet over zijn vlucht praten, maar dankzij een schoolproject begint hij zijn verhaal met klasgenoten te delen. Gaandeweg verandert zijn houding: “Eigenlijk vindt hij het best leuk nu iedereen zo enthousiast is”; “Eigenlijk is het best fijn om over zijn vorige leven te praten” (Rauwerda, 2018). De school wordt hiermee gepresenteerd als een veilige ruimte waarin vertellen een constructieve copingstrategie is.

Tegelijkertijd tonen twee verhalen dat praten over de vlucht voor sommigen moeilijk is, bijvoorbeeld: “Zelf praatte ik niet over onze vlucht. We hadden het weliswaar overleefd, mijn moeder en ik, maar dat betekende niet dat het allemaal voorbij was” (Rauwerda, 2018). Wanneer de meester Samuel over zijn bootreis vraagt, benadrukt een fysieke reactie hoe beladen het onderwerp voor hem is: “Het lijkt of een grote hand op zijn borstkast drukt, waardoor hij even geen lucht krijgt. Hij hoopte dat de meester daar niet naar zou vragen.” Daarom verzint hij dat hij zich niets meer herinnert (Arends, 2018). In beide gevallen lukt het de hoofdpersonen uiteindelijk om de ervaringen te bespreken. Deze verhalen tonen hoe herinneringen aan de vlucht op uiteenlopende manieren aanwezig blijven en dat het delen ervan, mits in een veilige context, kan bijdragen aan verwerking.

3.1.3 Familie van de hoofdpersoon

Vijf verhalen behandelen het thema **gezinshereniging**. In twee is de broer van de hoofdpersoon onderweg naar Nederland (Leisink, 2020; Arends, 2019). De verhalen tonen dat dit proces traag en emotioneel zwaar is: “Ze hoopt dat er een brief komt waarin staat dat hij bij hen mag wonen. ‘Waarom moeten we zo lang wachten?’ zegt mama verdrietig. Ze wrijft een traan uit haar ogen” (Leisink, 2020). Wanneer hereniging eindelijk plaatsvindt, is er sprake van vreugde en ontroering: “blijde gedachte die als vuurwerk door haar hoofd knetteren” (Letterie, 2022); “Hij slaat zijn armen stevig om zijn vader heen en slikt zijn tranen weg. Morgen komt zijn broer naar huis. Dan zijn ze eindelijk weer bij elkaar” (Arends, 2019).

In drie verhalen heeft de hoofdpersoon een **familielid verloren** door de oorlog of de vlucht. Dit verlies markeert een breuk in hun jeugd: “Vanaf die dag was ik geen kind meer” (Rauwerda, 2018). Vier verhalen belichten het gemis van grootouders, een moeder, zus of tante die zijn **achtergebleven in het land van herkomst**. Om hiermee om te gaan, schildert een hoofdpersoon de rozen uit haar oma’s tuin: “Door de rozen is oma toch een beetje bij haar” (Letterie, 2022). Een andere hoofdpersoon houdt contact met haar opa via Skype, waar ze met elkaar praten en hij voor haar zingt (Leisink, 2020). In twee verhalen is een familielid **vermist** tijdens de oorlog of vlucht. De vader van een hoofdpersoon “schreef dingen over politiek die

hij van onze regering niet mocht schrijven”, waarna hij is opgepakt. De onzekerheid over zijn toestand is traumatisch: “We hopen dat hij ergens in een gevangenis zit. Anders is hij dood” (Bolt, 2018). Dit wijst op politieke repressie en gevaarlijke omstandigheden in het land van herkomst, die volgens onderzoek vaak gepaard gaan met conflict of oorlog (De Haene & Derluyn, 2018). In *Kinderen van ver* zijn een moeder en zus al eerder naar Nederland gekomen, maar nog niet herenigd met de hoofdpersoon: “Het is een klein land, maar elkaar terugvinden is veel moeilijker dan Fatima dacht. Vluchtelingen wonen hier op veel verschillende plekken en ze verhuizen ook nog eens vaak” (Letterie, 2022). De besproken verhalen illustreren hoe familiebanden, zowel in aanwezigheid als in afwezigheid, een centrale rol spelen in de verwerking van migratie van de hoofdpersonen.

3.1.4 Opbouw nieuw leven

In de post-flightfase ligt de vlucht achter de personages en ontstaat ruimte voor het opbouwen van een nieuw bestaan. Deze fase wordt in de geanalyseerde boeken belicht aan de hand van thema’s als het aangaan van sociale relaties, nieuwe taal leren, starten op een nieuwe school en het opbouwen van een nieuw leven. In *Misjka* markeert het verkrijgen van verblijfsrecht een keerpunt. Ze krijgen “eindelijk papieren waarop stond dat we in Nederland mogen blijven” (Van de Vendel & Elman, 2022). Een eigen huis en het verlangen naar een huisdier om het compleet te maken, benadrukt deze stabiliteit.

In zes boeken wordt het aangaan van **nieuwe vriendschappen** besproken. In vier gevallen gebeurt dit met klasgenoten, in twee met een buurjongen. Deze relaties fungeren als praktische en emotionele steun. Zo helpt een vriend de hoofdpersoon met fietsen en schrijven (Rauwerda, 2018), en biedt een andere vriend troost bij het gemis van een ouder: “Je mag mijn vader lenen. Tot de jouwe terug is” (Bolt, 2018).

In vijf boeken staat het starten op een **nieuwe school** centraal. Voor sommigen is dit niet de eerste Nederlandse school: “Weer een nieuwe klas” (Bolt, 2018); “Het was mijn vijfde school en mijn vijfde juf” (Van de Vendel & Elman, 2022). Maar de huidige school wordt gepresenteerd als een stabiele plek: “Nu zit hij in een taalklas en dat is goed nieuws. Als je weet dat je in Nederland mag blijven, ga je daar het eerste jaar naartoe om de taal beter te leren” (Letterie, 2022). Vier verhalen benoemen de rol van school in **het leren van de Nederlandse taal**. Sommige kinderen vinden het spannend om Nederlands te spreken (Leisink, 2020; Letterie, 2022), terwijl anderen zeggen de taal al goed te beheersen (Arends, 2019; Rauwerda, 2018). In twee boeken leren ouders de taal via inburgeringscursussen of oefenen zij samen met hun kind (Leisink, 2022; Arends, 2019).

In drie boeken speelt een vrouwelijk personage als **hulp** een belangrijke rol in het leven van de gezinnen. Deze figuren ondersteunen op diverse manieren: ze helpen met praktische zaken, gaan mee naar de dokter, geven kleding of bieden hulp bij taalverwerving. De hulp wordt telkens als welkom en waardevol gepresenteerd. Huma noemt de vrouw die hen helpt “vreselijk lief” en zegt dat ze later hetzelfde werk zou willen doen (Bolt, 2018).

Vier verhalen bespreken het **toekomstperspectief** in Nederland. Roya kijkt ernaar uit haar schoolloopbaan voort te zetten, nu zij niet langer de onzekerheid van het constante verhuizen hoeft te ervaren (Van de Vendel & Elman, 2022). Hoofdpersonages dromen ervan juf, rechter of advocaat te worden, gemotiveerd door ervaringen van onrecht of gemis (Bolt,

2018; Letterie, 2022). En een vader spreekt uit: “Onze toekomst ligt in Nederland. En we zullen er alles aan doen om hier te slagen” (Rauwerda, 2018).

3.1.5 Gevoelens

In alle boeken worden gevoelens expliciet beschreven. **Verdriet** speelt een grote rol, zoals bij Naima, die huilt om haar overleden vader en het verlies van haar teddybeer tijdens de boottocht (Leisink, 2020), en bij Samuel, die zich niet begrepen voelt en zijn verdriet over het verlies van zijn thuisland niet durft te uiten (Arends, 2019). **Angst** wordt zichtbaar wanneer hoofdpersonen schrikken van vuurwerk, dat hen herinnert aan oorlog. Naima vraagt huilend “Is het oorlog buiten?” (Leisink, 2020), en Tamar zegt: “Zijn de Taliban nu ook hier? Moeten we weer vluchten?” (Letterie, 2022). Ook **jaloerie** komt voor: Huma wordt verdrietig en jaloers als ze andere gelukkige gezinnen ziet (Bolt, 2018), en Samuel voelt jaloezie tegenover het stabiele gezin van een klasgenoot (Arends, 2019). **Spanning** met betrekking tot de vlucht wordt fysiek beschreven: “Hij wil geen boot in de klas. Daar krijgt hij pijn van in zijn buik” (Arends, 2019).

3.1.6 Verbinding

Sterke familiebanden vormen een terugkerend thema in vijf boeken. Zo troost de broer in *Kinderen van ver* de hoofdpersoon met de woorden: “We hebben elkaar toch?” (Letterie, 2022), wanneer zij het over achtergebleven familieleden hebben. Dit benadrukt de kracht van hun onderlinge band en geeft de hoofdpersoon een fijn gevoel: “Hoe vaak ze ook moeten verhuizen, als Walid en hij maar bij elkaar blijven!”. Ook in *Als vogels* zegt de moeder herhaaldelijk: “We hebben elkaar nog” (Bolt, 2018), wat hun band toont als bron van hoop in een leven dat getekend is door trauma, verlies en onzekerheid. Het symboliseert hun veerkracht en de prioriteit van familieband boven alle materiële en sociale verliezen. Ook in *Misjka* is familieband een groot thema. Roya en haar broers helpen elkaar met schoolwerk, trainen elkaar voor nieuwe situaties, delen herinneringen en zijn er voor elkaar in moeilijke tijden (Van de Vendel & Elman, 2022). Het samen vieren van het Suikerfeest wordt in twee verhalen genoemd als vorm van verbinding. Daarbij zijn personages vrolijk en vertellen hoe blij ze met elkaar zijn. Voor een hoofdpersoon is dit een bijzonder moment: “Dit is het fijnste begin van de dag dat hij ooit heeft meegemaakt” (Letterie, 2022).

3.2 Narratieve analyse en lezersimpact

3.2.1 Identificatiefactoren hoofdpersoonage

Tabel 5 geeft een overzicht van de mogelijke identificatiefactoren van de hoofdpersonages.

Tabel 5.

Identificatiefactoren hoofdpersoonage

Categorie	Code	Aantal	Boeken
Leeftijd	6 jaar	1	Naima is hier nieuw
	9 jaar	2	Misjka, Papillon
	Niet genoemd	5	De hamster van Rawa, Kinderen van ver, Overboord, Als vogels, De dag dat

Gender	Meisje	5	Miskja, De hamster van Rawa, Kinderen van ver (2), De dag dat, Als vogels
	Jongen	3	Kinderen van ver (2), Papillon, Overboord
Land van herkomst	Syrië	5	De hamster van Rawa, Kinderen van ver (2), De dag dat, Als vogels, Overboord
	Afghanistan	2	Misjka, Kinderen van ver (2)
	Niet genoemd	2	Naima is hier nieuw, Papillon
Geloof	Christen	2	Kinderen van ver, Overboord
	Moslim	3	Kinderen van ver, Naima is hier nieuw, Misjka
	Niet genoemd	4	De dag dat, Papillon, Als vogels, De hamster van Rawa
Woning	Flat	2	Naima is hier nieuw, De dag dat
	Huis	3	Misjka, Als vogels, Overboord
	Gedeeld met ander gezin	1	Kinderen van ver
	Niet genoemd	1	De hamster van Rawa, Papillon

Opvallend is dat de meeste verhalen een meisje als hoofdpersoon hebben. De nadruk ligt dus meer op vrouwelijke perspectieven. Alleen Syrië en Afghanistan worden genoemd als landen van herkomst. Mogelijk is hiervoor gekozen omdat schrijvers dit zien als landen die de afgelopen jaren vaak in het nieuws zijn geweest vanwege oorlog en geweld. Door over kinderen uit deze landen te schrijven, sluiten de boeken aan bij actuele maatschappelijke thema's. Het is echter geen brede representatie van de diversiteit aan herkomstlanden. Kinderen uit andere landen kunnen zich hierdoor minder mogelijk snel herkennen in de verhalen en het kan leiden tot een eenzijdig beeld. Bij meerdere categorieën is er sprake van 'niet genoemd'. Dit suggereert dat bepaalde persoonlijke of culturele kenmerken niet systematisch worden besproken, mogelijk om identificatie breder mogelijk te maken of om stereotypering te vermijden.

3.2.2 Vertelperspectief en tijdsvorm

Drie van de acht verhalen zijn geschreven in de ik-vorm: *Misjka*, *Papillon* en *De dag dat*. Hierbij zien lezers de wereld door de ogen van de hoofdpersoon. De overige vijf verhalen zijn verteld in de derde persoon (hij/zij-vorm). Zes van de acht verhalen zijn geschreven in de tegenwoordige tijd, wat volgens onderzoek zorgt voor de meeste verbinding met het hoofdpersoon (Nikolajeva, 2014), en twee in de verleden tijd. Opvallend is dat *Papillon* in de laatste alinea een overgang maakt naar de tegenwoordige tijd. De hoofdpersoon reflecteert hierbij op zijn leven na het vertellen van zijn verhaal: "Ik ben inmiddels ouder dan mijn broer ooit is geworden, en dat ik nog leef heb ik aan hem te danken" (Rauwerda, 2018). Deze overgang markeert een breuk tussen de herinnering en het nu, en laat zien hoe het verleden niet achter de verteller ligt, maar een blijvend onderdeel is van wie hij nu is.

3.2.3 Gedeelde ervaringen

In alle verhalen wordt een gedeelte van de vlucht expliciet beschreven. Vijf hoofdpersonen gebruiken het woord "vlucht" om hun gedwongen migratie te benoemen, twee spreken van

“reis” en één verhaal wisselt beide termen af. In zes verhalen vond de vlucht per boot plaats en in vijf verbleven de hoofdpersonen in asielzoekerscentra, beide veelvoorkomende thema’s. Het thema **verhuizen** wordt in vijf verhalen besproken, waarbij het vaak gaat om veelvuldige, onvrijwillige verhuizingen die gepaard gaan met gevoelens van vermoeidheid en ontworteling. Dit blijkt in zinnen als: “Azad vond het naar om in Nederland steeds te moeten verhuizen. Afscheid nemen, wéér opnieuw beginnen” (Letterie, 2022); “Telkens moest ik verhuizen naar een nieuwe opvang. Ik had geen idee waarom” (Wanders, 2018). Het voortdurend verplaatsen belemmert kinderen in het aangaan van stabiele vriendschappen: “Het heeft geen zin. Ik heb al tien keer vrienden gemaakt, ik weet hoe het afloopt” (Bolt, 2018). Roya heeft door alle verhuizingen inmiddels op vijf scholen gezeten. Ze zegt: “Dat krijg je als je steeds ergens anders moet wonen” (Van de Vendel & Elman, 2022). Dit toont een gebrek aan stabiliteit in hun jeugd.

3.3 Stereotypering en culturele aannames

In alle verhalen staat het perspectief van het gedwongen gemigreerde kind centraal. Hun stemmen worden gehoord en hun gedachten en gedrag worden begrijpelijk en invoelbaar gepresenteerd. Zo wordt in *Overboord* een vechtpartij niet als agressie weergegeven, maar als gevolg van verdriet om het verlies van zijn thuisland (Arends, 2018). Hiermee wordt het gedrag binnen de context genormaliseerd.

3.3.1 Anders zijn en uitsluiting

In vijf boeken wordt expliciet of subtiel het thema anders zijn behandeld. Roya wordt op school geconfronteerd met een opmerking van een klasgenoot over haar spreekbeurtonderwerp: “‘Dwergkonijnen? Dat is toch meer iets voor een spreekbeurt van een Nederlander? Waarom doe je niet iets uit je eigen land?’” (Van de Vendel & Elman, 2022). Hiermee wordt ze buiten de norm geplaatst. Een vergelijkbare vorm van uitsluiting vindt plaats wanneer haar wordt gevraagd waar ze vandaan komt. Als Roya antwoordt met “hier uit het dorp”, volgt de veelzeggende wedervraag: “Nee, waar komen jullie écht vandaan?”. Ook in *Papillon* wordt de hoofdpersoon geconfronteerd met generaliserende uitspraken. Klasgenoten noemen hem Mohammed, met de opmerking: “Jullie heten toch allemaal Mohammed?” (Rauwerda, 2018), waarmee zijn individuele identiteit wordt genegeerd. In *Als vogels* komt het gevoel van anders zijn tot uiting in Huma’s herkenning van een Nazar als “een symbool uit háár wereld” (Bolt, 2018), wat verwijst naar haar culturele achtergrond en herkomst, maar tegelijkertijd benadrukt dat ze uit een andere wereld komt dan haar Nederlandse omgeving. Deze voorbeelden illustreren hoe kleine opmerkingen en herkenningsmomenten het gevoel van anders zijn kunnen versterken, zelfs wanneer kinderen proberen zich onderdeel van de groep te voelen.

3.3.2 Culturele verschillen en clichés

Culturele verschillen worden in vijf verhalen benoemd, soms via herkenbare symbolen zoals het maken van dolma en olifantsoor-koekjes (Leisink, 2020; Van de Vendel & Elman, 2022), of door middel van reflectie op hun eigen en de Nederlandse cultuur. In *Overboord* speelt dit thema een grote rol. De hoofdpersoon merkt op dat meisjes in Nederland er anders uitzien dan in Syrië, waar ze in plaats van korte kleren hoofddoeken dragen. Het eten van rauwe vis en gescheiden ouders wordt typisch Nederlands genoemd en als raar ervaren (Arends, 2019). In *Papillon* vindt de hoofdpersoon het “vreemdste aan Nederlanders” dat ze met hun honden

praten. Dit staat in contrast met zijn geboorteland, waar hij en zijn broer stenen naar honden gooiden (Rauwerda, 2018). Over Nederland worden ook culturele clichés genoemd, zoals: “De huizen waren mooi, de molens ook” (Wanders, 2018). Een hoofdpersoon merkt op dat de films in de bibliotheek “verboden zijn in mijn geboorteland” (Rauwerda, 2018), wat een cultureel en maatschappelijk verschil in vrijheid van expressie en toegang tot informatie benadrukt. In een ander boek wordt benoemd “Je gaat in dit land tenminste niet naar de gevangenis als je in het verkeerde lichaam zit” (Bolt, 2018), wat laat zien hoe groot het verschil in acceptatie tussen landen kan zijn. De vader van een hoofdpersoon gaf in Afghanistan les aan meisjes en had vrije gedachten, een fundamenteel cultureel en politiek verschil dat leidde tot hun vlucht (Van de Vendel & Elman, 2022). Dit staat in contrast met de Nederlandse waarden van vrijheid en meningsuiting. Een personage in *Als vogels* benoemt dat kraanvogels “niet aan grenzen. Of aan landen” doen, wat op een mooie manier de menselijke neiging tot categorisering en nationalisme doorbreekt.

3.3.3 Afhankelijkheid en slachtofferschap

In vijf verhalen is er sprake van afhankelijkheid van externe hulp. Gezinnen krijgen hulp bij het lezen en schrijven van brieven en het vinden van scholen. Ook materiële steun, zoals kleding en voedselpakketten van dorpsgenoten, duiden op afhankelijkheid van hulp en donaties. Slachtofferschap wordt in zes verhalen benoemd, vaak gepaard met fysieke en emotionele uitputting. Huma’s “voorraad vriendschap is op” en haar moeder is nog moe “van de lange reis en vele verhuizingen” (Bolt, 2018), Ahmad denkt elke nacht aan de oorlog en benoemt dat hij “een hel” heeft meegemaakt (Rauwerda, 2018), en families hebben “niets om naar terug te gaan. Hun huis is plat, hun stad is plat” (Letterie, 2022). Tegelijkertijd ligt in de meeste verhalen de nadruk op veerkracht. Kinderen bouwen vriendschappen op, nemen verantwoordelijkheden (zoals krantenwijken) en oefenen met kennismaken op nieuwe plekken. In *Misjka* wordt die veerkracht sterk verbeeld. Zodra de verblijfspapieren binnen zijn en er een eigen huis is, groeit de zelfredzaamheid en onafhankelijkheid. Zo is de zoektocht naar Misjka een gezamenlijke inspanning, waarbij ze hun eigen middelen en netwerk inzetten (Van de Vendel & Elman, 2022). De vlucht wordt hier niet enkel als lijdensweg getoond, maar als ervaring die vormt en verbindt. Roya concludeert over Misjka’s ontsnapping: “Hij wilde begrijpen hoe het is om op de vlucht te zijn en niet meer te weten hoe het verder moet. En hij wilde begrijpen hoe het is om na lange tijd eindelijk, eindelijk ergens thuis te komen” (Van de Vendel & Elman, 2022). Dit geeft een diepere betekenis aan de vlucht dan enkel slachtofferschap.

3.3.4 Gendervoorstellingen en stereotype rollen

Een opvallende terugkerende representatie is die van moeders in traditionele rollen, met name in de keuken (Arends, 2019; Leisink, 2020; Letterie, 2022). Dit versterkt klassieke genderrollen. Tegelijkertijd zijn er voorbeelden waarin zulke stereotypen worden doorbroken. In *Naima is hier nieuw* probeert Anwer zich aan het schoonmaken te onttrekken door te zeggen: “Jij moet schoonmaken, want jij bent een meis...”, maar wordt meteen gecorrigeerd door de moeder (Leisink, 2020). Ook in *Als vogels* wordt genderidentiteit op een open manier besproken: “Wat maakt het jou uit of Stern een jongen of een meisje is? (...) Hij is een mens. Misschien is hij ook alleen. En heeft hij ook een vriend nodig” (Bolt, 2018). De meeste verhalen laten weinig negatieve stereotypering zien. Ze lijken juist te proberen om verder te kijken dan

oppervlakkige aannames. *Kinderen van ver* benadrukt de vriendschap tussen een christelijke en een islamitische familie, die “blij met elkaar als burens” zijn, ondanks religieuze verschillen en de uitdagingen van het samenleven in een kleine ruimte (Letterie, 2022). Dit illustreert het doorbreken van eventuele stereotypen en laat zien dat de verhalen niet enkel culturele verschillen benadrukken, maar ook nadruk leggen op wat mensen verbindt.

Hoofdstuk 4 – Conclusie

Dit onderzoek richt zich op de representatie van de post-flightfase van gedwongen migratie in kinderboeken voor kinderen van 3 tot 11 jaar. Dit werd door middel van drie deelvragen onderzocht: (1) hoe de ervaringen van kinderen in de post-flightfase worden weergegeven, (2) welke thema's en narratieve elementen identificatie bevorderen, en (3) in hoeverre stereotype representaties voorkomen en welke invloed die hebben op de mogelijkheid tot positieve identificatie.

De analyse laat zien dat de post-flightfase wordt gepresenteerd als een complexe, emotionele en gelaagde periode, waarin verlies, aanpassing en hoop samenkomen. De verhalen tonen dat gedwongen migratie geen afgesloten hoofdstuk is, maar een doorgaande worsteling met nieuwe uitdagingen. De innerlijke beleving van de hoofdpersonages krijgt veel aandacht. Gevoelens van verdriet, angst en heimwee worden invoelbaar gemaakt via zintuiglijke beschrijvingen, dialogen en reflecties. De hoofdpersonages worden niet uitsluitend neergezet als slachtoffers, maar laten veerkracht zien en ontwikkelen copingstrategieën om met hun situatie om te gaan. Zo bereiden zij zich voor op nieuwe kennismakingen, drukken zich creatief uit, zoeken steun bij vrienden en familie of luchten hun hart. Een nieuwe school wordt gepresenteerd als een veilige plek waar hoofdpersonen veel leren en vriendschappen sluiten. Het vertellen van een vluchtverhaal in een schoolopdracht wordt in vijf van de acht verhalen beschreven als waardevolle stap in het verwerkingsproces. Veel verhalen benoemen dat het delen van ervaringen oplucht, helpt tegen stress en de hoofdpersoon beter laat voelen. Ook de rol van huisdieren komt opvallend vaak terug. Dit wijst op het belang van dieren als steun of symbool voor thuisgevoel, zoals expliciet genoemd in *Misjka*. Dergelijke verbeeldingen bieden jonge lezers herkenbare en praktische handvatten om hun eigen emoties te verkennen, inzicht te geven in copingstrategieën en geïnspireerd te raken om deze zelf toe te passen.

Thematische en narratieve keuzes beïnvloeden de mate van identificatie. Verhalen in de ik-vorm en tegenwoordige tijd geven directe toegang tot de gedachten en gevoelens van het kind dat centraal staat. Slechts drie van de acht geanalyseerde verhalen maken gebruik van dit perspectief, wat relatief beperkt is. Het merendeel van de boeken is echter wel in de tegenwoordige tijd geschreven, slechts één verhaal wordt volledig in de verleden tijd verteld. Identificatie kan ook plaatsvinden wanneer lezers zichzelf op meerdere vlakken in het verhaal herkennen. Thema's als verhuizingen, nieuwe scholen of het gemis van familieleden zijn voor veel kinderen met een migratieachtergrond herkenbaar. Zulke gedeelde ervaringen worden op een concrete en persoonlijke manier verwoord, in zinnen zoals: "Ik heb al tien keer vrienden gemaakt, ik weet hoe het afloopt" (Bolt, 2018). Dergelijke fragmenten kunnen ook voor lezers zonder migratieachtergrond inzicht geven in de emotionele impact van steeds opnieuw moeten beginnen. De geanalyseerde verhalen tonen een evenwichtige representatie van religies en woonomstandigheden, wat bijdraagt aan een brede herkenbaarheid voor verschillende lezers. Minder divers is echter de representatie van herkomstlanden, in de boeken worden slechts twee expliciet genoemd. Deze beperkte representatie kan ertoe leiden dat kinderen met andere achtergronden zich minder snel herkennen in de verhalen en draagt bij aan een enigszins eenzijdig beeld.

De kinderboeken bevatten zowel elementen die stereotype representaties vermijden als aspecten die traditionele clichés en aannames juist bevestigen. Aan de ene kant geven de verhalen een stem aan het kind in de situatie van gedwongen migratie, waarbij hun beleavingswereld centraal staat. Hun gedrag, gedachten en emoties worden in context geplaatst en genormaliseerd. Zo wordt boosheid bijvoorbeeld niet simpelweg als probleemgedrag gepresenteerd, maar als reacties op verdriet of trauma. Dit draagt bij aan een empathisch en genuanceerd beeld van de hoofdpersonages. Tegelijkertijd blijven culturele clichés en traditionele genderrollen zichtbaar. Moeders worden bijvoorbeeld vaak gepresenteerd in de keuken met een schort om, en culturele elementen worden soms gereduceerd tot uiterlijke kenmerken zoals traditioneel eten of het dragen van een hoofddoek. Thema's als uitsluiting en anders zijn keren regelmatig terug. Opmerkingen zoals: "Nee, waar komen jullie écht vandaan?", of het generaliseren van namen: "Jullie heten toch allemaal Mohammed?", onderstrepen het uitsluiten van de norm. Hoewel dit herkenning kan bieden, en daardoor kan bijdragen aan identificatie, schuilt er ook een risico in dat deze beelden culturele complexiteit reduceren tot stereotype representaties. De verhalen die stereotype beelden doorbreken en ruimte bieden voor een open benadering van genderidentiteit zijn in de minderheid, wat het gevoel van anders zijn kan versterken en het identificatieproces kan belemmeren.

Samenvattend bieden de geanalyseerde kinderboeken een genuanceerde en veelzijdige representatie van de post-flightfase van gedwongen migratie. Ze tonen hoe kinderen ondanks verlies en onzekerheid nieuwe verbindingen aangaan en veerkracht ontwikkelen. Door het persoonlijke perspectief met de nadruk op emoties, zintuiglijke ervaringen en innerlijke reflectie maken ze migratie tastbaar en invoelbaar. Voor kinderen met een migratieachtergrond bieden ze herkenning en erkenning, voor andere lezers kan het bijdragen aan empathie, begrip en bewustwording. Tegelijkertijd kunnen culturele stereotypen, beperkte nationaliteiten en traditionele genderrollen de identificatie ondermijnen. Positieve identificatie is afhankelijk van nuance, diversiteit en narratieve diepgang. Kinderboeken over gedwongen migratie kunnen waardevol bijdragen aan de emotionele, sociale en cognitieve ontwikkeling van jonge lezers. Wanneer zij stereotypering vermijden en ruimte bieden voor complexiteit, dragen ze niet alleen bij aan individuele verwerking, maar ook aan een meer empathisch en rechtvaardig maatschappelijk migratiebeeld.

Hoofdstuk 5 – Discussie

Dit onderzoek had als doel om inzicht te krijgen in de representatie van de post-flightfase van gedwongen migratie in Nederlandstalige kinderboeken voor kinderen van 3 tot 11 jaar. Daarbij werd onderzocht hoe deze fase wordt verbeeld, welke identificatiemogelijkheden de verhalen bieden, en in hoeverre stereotype beelden voorkomen.

Een opvallende bevinding uit de eerste fase van dit onderzoek is dat er relatief weinig kinderboeken bestaan die specifiek de post-flightfase centraal stellen. Tijdens het selectieproces bleek dat veel meer boeken over gedwongen migratie gericht zijn op de vlucht zelf (de flightfase). Deze ondervertegenwoordiging roept vragen op over zichtbaarheid en narratieve ruimte voor kinderen in deze fase van gedwongen migratie. Het viel ook op dat geen van de auteurs van de geanalyseerde boeken zelf een vluchtverleden heeft. Slechts twee auteurs benoemen dat zij kinderen met een vluchtachtergrond hebben geïnterviewd als input voor hun verhaal (Letterie, 2022; Wanders, 2018), maar voor de overige boeken is onduidelijk in hoeverre de vertellingen gebaseerd zijn op echte ervaringen. Hoewel het positief is dat auteurs dit thema onder de aandacht brengen, roept het vragen op over authenticiteit en representatie. Wanneer verhalen worden verteld over mensen in plaats van door hen, bestaat het risico op het reproduceren van externe perspectieven en het gevaar van een 'enkel verhaal', waarbij de complexe realiteit van ervaringen verloren kan gaan (Ward & Warren, 2020). Voor meer authentieke en meervoudige representaties kan het interessant zijn dat kinderboeken ruimte maken voor verhalen van binnenuit, door auteurs met eigen ervaring of in samenwerking met betrokkenen.

Veel thema's genoemd in literatuur over de post-flightfase worden in de verhalen belicht, zoals het verlies van familieleden, taalbarrières, heimwee, onzekerheid over verblijfstatus en langdurige asielprocedures (De Haene & Derluyn, 2018; Lustig et al., 2004). De moeite om nieuwe sociale netwerken op te bouwen, discriminatie en negatieve peerrelaties (Carswell et al., 2011) worden in veel boeken genoemd. Ook uitingen van psychosociaal lijden, zoals trauma's en angstsymptomen (Carswell et al., 2011; Montgomery, 2011; Van Willigen, 2009) komen aan bod. Wat in de analyse opviel, is de rol van huisdieren en het vertellen van het eigen verhaal in schoolcontext, bijvoorbeeld tijdens een spreekbeurt. Dit zijn elementen die in eerdere literatuur niet benoemd worden, maar in dit corpus sterk terugkomen als symbolische of praktische copingstrategieën.

De geanalyseerde verhalen laten zien dat kinderboeken een gelaagde representatie van de post-flightfase bieden. Ondanks dat maar twee herkomstlanden werden benoemd, zijn niet alle personages op dezelfde manier weergegeven. Hierdoor kunnen ze fungeren als krachtig tegenverhaal tegen stereotype beelden van gedwongen gemigreerden, door niet uitsluitend de nadruk te leggen op culturele verschillen of tradities (Sotirovska & Kelley, 2020; Ward & Warren, 2020). De bevinding dat de boeken in dit corpus deze fase invoelbaar en genuanceerd weten te verbeelden, sluit aan bij de oproep van Ward en Warren (2020), die pleiten voor representaties in kinderboeken die niet enkel focussen op trauma of andersheid, maar ook hoop en gedeelde menselijke ervaringen tonen. Tegelijkertijd blijft stereotype beeldvorming een punt van zorg. In verschillende verhalen worden culturele en genderstereotypen voortgezet, zoals het beeld van moeders in de keuken of het terugbrengen van culturele verschillen tot uiterlijke

kenmerken. Dit bevestigt eerdere zorgen over etnisch-culturele representatie in jeugdliteratuur (Mager, 2018; Sotirovska & Kelley, 2020; Ward & Warren, 2020) en laat zien dat inclusieve bedoelingen niet automatisch leiden tot stereotypevrije beelden.

Door verhalen met een kindperspectief, gelaagde emoties en gedeelde ervaringen, kunnen deze boeken bijdragen aan zowel herkenning voor kinderen met een migratieachtergrond als empathie bij leeftijdsgenoten zonder die ervaring. Dit sluit aan bij eerdere bevindingen dat kinderboeken een waardevolle bijdragen kunnen leveren aan de uitdagende situatie van de post-flightfase (Sotirovska & Kelley, 2020; Robijn, 2020; De Vries et al., 2017).

Limitaties

Hoewel dit onderzoek waardevolle inzichten oplevert, zijn er ook beperkingen. Een eerste limitatie betreft het beperkte corpus. Ondanks uitbreiding met korte verhalen bleef het aantal geschikte boeken beperkt tot acht. Uit de selectie zijn niet meer geschikte boeken gekomen, wat niet betekent dat er niet meer boeken over de post-flightfase van gedwongen migratie zijn. Mogelijk zijn er meer boeken te vinden via andere zoekkanalen. Een reden voor het beperkte corpus is het gebruik van negen selectiecriteria. Deze criteria waren nodig om de onderzoeksvraag scherp te kunnen beantwoorden, maar hebben de omvang en variatie van het corpus ingeperkt. Daarnaast beperkt de keuze voor uitsluitend Nederlandse auteurs de generaliseerbaarheid naar andere contexten, omdat de representaties van de post-flightfase in deze boeken beïnvloed zijn door de Nederlandse culturele, maatschappelijke en literaire perspectieven.

Een tweede beperking is de subjectiviteit van de onderzoeker, die inherent is aan kwalitatieve thematische analyse (Braun et al., 2018; Flick, 2018; Nowell et al., 2017). Keuzes over welke fragmenten relevant zijn en hoe thema's worden geïnterpreteerd, zijn mede beïnvloed door het perspectief en de achtergrond van de onderzoeker. Dit kan leiden tot onbewuste bias, bijvoorbeeld in het benadrukken van bepaalde thema's (Leung & Adams-Whittaker, 2022; Vaismoradi et al., 2013). Hoewel gewerkt is met een zorgvuldige en systematische aanpak, blijft interpretatie deels persoonlijk. Deze limitatie is zo goed mogelijk opgepakt door reflexiviteit en transparantie van de analyse (Berger, 2015). De betrouwbaarheid en validiteit zijn gewaarborgd door de verhalen herhaaldelijk te lezen en coderen op verschillende momenten (Nowell et al., 2017). De betrouwbaarheid van de analyse was echter versterkt door triangulatie, bijvoorbeeld via een tweede onafhankelijke onderzoeker (Erlingsson & Brysiewicz, 2017).

Aanbevelingen

Kinderboeken over gedwongen migratie hebben het potentieel om een krachtige brug te slaan tussen persoonlijke ervaringen en maatschappelijke bewustwording. De verhalen kunnen niet alleen bijdragen aan traumaverwerking en het ontwikkelen van veerkracht bij kinderen die migratie hebben meegemaakt, maar ook aan het bevorderen van empathie en solidariteit onder leeftijdsgenoten (Botelho & Rudman, 2009; Sotirovska & Kelley, 2020). Uit onderzoek blijkt dat wanneer basisschoolkinderen worden blootgesteld aan inclusieve literatuur, ze op jonge leeftijd attitudes van acceptatie kunnen cultiveren (Sotirovska & Kelley, 2020). Om dit potentieel volledig te benutten, is het belangrijk dat kinderliteratuur blijft streven naar

genuanceerde en meervoudige representaties, waarin zowel kwetsbaarheid als kracht en zowel verlies als herstel zichtbaar worden.

Pedagogen, leerkrachten en opvoeders kunnen deze bevindingen gebruiken om boeken te selecteren die helpen het thema gedwongen migratie bespreekbaar te maken. In de klas of thuis kunnen zulke boeken bijdragen aan taalontwikkeling, emotionele verwerking en begrip voor anderen (Mumper, 2017; Mol & Bus, 2011; Sotirovska & Kelley, 2020). Voor schrijvers van kinderboeken bieden de resultaten inzichten en mogelijk inspiratie voor thema's en identificatiefactoren die bijdragen aan toegankelijke en betekenisvolle verhalen voor een diverse doelgroep. Psychologen en hulpverleners kunnen kinderboeken inzetten als hulpmiddel in therapie of begeleiding, bijvoorbeeld binnen bibliotherapie. Bibliotherapie geeft kinderen de mogelijkheid om hun gevoelens rondom trauma te verkennen, herkenning te vinden bij anderen en hun copingvaardigheden te versterken (Sevinç, 2019; De Vries et al., 2017). Kinderboeken vormen daarmee een laagdrempelig middel om complexe ervaringen bespreekbaar te maken en veerkracht te bevorderen (Van den Eijnden, 2017).

Vervolgonderzoek

Hoewel in dit onderzoek alleen tekstueel materiaal is geanalyseerd, viel op dat in meerdere boeken illustraties voorkomen waarin moeders standaard met hoofddoek worden afgebeeld. Dit kan bijdragen aan het in stand houden van culturele stereotypen. Eerder onderzoek benadrukt dat illustraties voor jonge kinderen essentieel zijn om betekenis te geven aan verhalen (Van den Eijnden, 2017), maar roept daarmee ook de noodzaak op tot zorgvuldigheid. Vervolgonderzoek kan zich richten op visuele representaties en de mogelijke effecten daarvan op beeldvorming en zelfperceptie.

In dit onderzoek is gekozen om boeken met antropomorfe personages zoals dieren niet mee te nemen in de analyse. De keuze is gemaakt om specifiek Nederland als nieuw land te onderzoeken, en boeken met dieren bleken het nieuwe land niet te noemen. Onderzoek van Sotirovska en Kelley (2020) toont aan dat het gebruik van dierlijke personages in kinderboeken de didactische toon kan verzachten waar de gebeurtenissen van het verhaal omstreden en onzeker zijn. Dit draagt bij aan een toegankelijker en veiliger verkenning van complexe onderwerpen. Door antropomorfisme kunnen kinderboeken immigratie loskoppelen van een specifiek ras, cultuur en geografische locatie, wat de leermogelijkheden, empathie en identificatie kan vergroten (Sotirovska & Kelley, 2020). Dit maakt de verkenning van dergelijke onderwerpen minder beladen voor jonge lezers. Vervolgonderzoek zou aandacht kunnen besteden aan onderzoek naar dierlijke karakters en of daarbij identificatie mogelijk is. Er kan worden onderzocht welke factoren bij een dierlijk perspectief ervoor zorgen dat jonge lezers zich in het dier kunnen inleven.

Ook is het waardevol om de stemmen van kinderen zelf, als lezers of makers van verhalen, te betrekken bij toekomstig onderzoek. Strekalova-Hughes en Wang (2019) stellen dat kinderen met een vluchtachtergrond zelden worden gehoord in onderzoek naar verhalen, terwijl juist hun perspectief cruciale tegenverhalen kan bieden die het dominante beeld over gedwongen gemigreerden doorbreken.

Literatuurlijst

ATLAS.ti Scientific Software Development GmbH. (2025). *Atlas.ti*. Opgehaald van Atlas.ti Web (Version 9.9.1) [Qualitative data analysis software]: <https://atlasti.com>

Berger, R. (2013). Now I see it, now I don't: researcher's position and reflexivity in qualitative research. *Qualitative Research*, 15(2), 219-234. <https://doi.org/10.1177/1468794112468475>

Boeijinga, A., Joling, C., Hoeken, H., & Sanders, J. (2013). Narratieve interventies verleiden tot gezonder gedrag. *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*, 91, 253-256.

Bishop, B. R. (1990). Mirrors, Windows, and Sliding Glass Doors. *Perspectives: Choosing and Using Books for the Classroom*, 6(3).

Botelho, M. J., & Rudman, M. K. (2009). *Critical Multicultural Analysis of Children's Literature: Mirrors, Windows and Doors*. Routledge.

Braun, V., Clarke, V., Hayfield, N., & Terry, G. (2018). Thematic Analysis. In P. Liamputtong (Ed.), *Handbook of Research Methods in Health Social Sciences*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-10-2779-6_103-1

Carswell, K., Blackburn, P., & Barker, C. (2011). The relationship between trauma, post-migration problems and the psychological well-being of refugees and asylum-seekers. *International Journal of Social Psychiatry*, 57, 107–119.

Cun, A., & Huang, T. (2024). More Than Seeking Refuge: Analyzing Children's Literature Representing Southeast Asian Refugee Stories. *Journal of Research in Childhood Education*, 1–16.

De Graaf, A., Sanders, J. M., Beentjes, H., & Hoeken, H. (2007). De rol van identificatie in narratieve overtuiging. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 29(3), 237-250.

De Haene, L., & Derluyn, I. (2018). Werken met vluchtelingenkinderen in pedagogische praktijken. *Kind Adolescent* 39, 127–142. <https://doi.org/10.1007/s12453-018-0172-0>

De Vries, D., Brennan, Z., Lankin, M., Morse, R., Rix, B., & Beck, T. (2017). Healing with books: A literature review of bibliotherapy used with children and youth who have experienced trauma. *Therapeutic Recreation Journal*, 51(1), 48–74.

Duizer, E., Koops van 't Jagt, R., & Jansen, C. (2014). Zoete verleiding: Een onderzoek naar de effecten van een fotoverhaal over diabetes bij laaggeletterden. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 36(3), 293-330.

- Duursma, E., Augustyn, M., & Zuckerman, B. (2008). Reading aloud to children: The evidence. *Archives of Disease in Childhood*, 93(7), 544–557.
- Erlingsson, C., & Brysiewicz, P. (2017). A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine*, 7(3), 93–99.
- Flick, U. (2018). *An introduction to qualitative research* (6e druk). Londen: Sage.
- Green, M. C. (2006). Narratives and cancer communication. *Journal of Communication*, 56, 163-183.
- Guillemin, M., & Gillam, L. (2004). Ethics, Reflexivity, and “Ethically Important Moments” in Research. *Qualitative Inquiry*, 10(2), 261-280. <https://doi.org/10.1177/1077800403262360>
- Ipema, L. (2004). *Kaas met pitjes: het beeld van 'de ander' in de verhalende jeugdliteratuur uit de jaren negentig* [Dissertation]. Rijksuniversiteit Groningen.
- Jansen, C. (2015). Drie soorten boodschappen in de gezondheidscommunicatie. *Internationale Neerlandistiek*, 53(2), 89-111.
- Jeugdbibliotheek (z.d.). *Home*. Geraadpleegd op 9 november 2024, van <https://www.jeugdbibliotheek.nl/>
- Leung, E., & Adams-Whittaker, J. (2022). Content Analysis of LGBTQ Picture Books for Elementary Education Through an Intersectional Lens. *Frontiers in Education*, 6. <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.769769>
- Lustig, S. L., Kia-Keating, M., Knight, M. W., Geltman, P., Ellis, H., Kinzie Keane, J. D. T., & Saxe, G. N. (2004). Review of child and adolescent refugee mental health. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 43, 24–36.
- Mager, J. (2018). *Ben jij anders? Een onderzoek naar het beeld van 'de ander' in kinderboeken uit de periode 1945-1970*. [Masters Thesis]. University of Groningen.
- Mol, S. E. (2010). *To read or not to read* [Doctoral thesis]. Leiden University.
- Mol, S. E., & Bus, A. (2011). Lezen loont een leven lang: De rol van vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren. *Levende Talen Tijdschrift*, 12(3), 3–15.
- Montgomery, E. (2010). Trauma and resilience in young refugees: a 9-year follow-up study. *Development and psychopathology*, 22(2), 477–489.

- Moyer-Gusé, E., & Nabi, R. L. (2010). Explaining the persuasive effects of narrative in an education entertainment television program: overcoming resistance to persuasion. *Human Communication Research*, 36, 26-52.
- Mumper, M. L., & Gerrig, R. J. (2017). Leisure reading and social cognition: A meta-analysis. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 11(1), 109–120.
- Nederlands Jeugdinstituut (2025, 7 april). *Cijfers over asielzoekers*. Geraadpleegd op 3 juli 2025, van <https://www.nji.nl/cijfers/asielzoekers#aantal-minderjarige-asielzoekers>
- Nikolajeva, M. (2014). Memory of the Present: Empathy and Identity in Young Adult Fiction. *Narrative Works*, 4(2). <https://doi.org/10.7202/1062101ar>
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16, 1–13.
- Ooms, J., Hoeks, J. C. J., & Jansen, C. J. M. (2019). De rol van gelijkenis bij narratieven. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 41, 229-242.
- Sevinç, G. (2019). Healing mental health through reading: Bibliotherapy. *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar*, 11(4), 483–495.
- Sotirovska, V., & Kelley, J. (2020). Anthropomorphic characters in children’s literature: Windows, Mirrors, or Sliding Glass Doors to Embodied Immigrant Experiences. *The Elementary School Journal*, 121(2).
- Strekalova-Hughes, E., & Wang, X. C. (2019). Perspectives of Children From Refugee Backgrounds on Their Family Storytelling as a Culturally Sustaining Practice. *Journal of Research in Childhood Education*, 33(1), 6-21.10.1080/02568543.2018.1531452
- Robijn, M. (2020). *Voorleesprojecten voor vluchtelingenkinderen. Hoe kan de kracht van verhalen worden ingezet om de psychosociale gezondheid te versterken?* Stichting Lezen.
- Tomsic, M., & Zbaracki, M. D. (2022). It’s all about the story: Personal narratives in children’s literature about refugees. *British Educational Research Journal*, 48, 859–877.
- Tracy, S. J. (2010). Qualitative Quality: Eight “Big-Tent” Criteria for Excellent Qualitative Research. *Qualitative Inquiry*, 16(10), 837-851. <https://doi.org/10.1177/1077800410383121>
- Ungar, M. (2015). Practitioner review: Diagnosing childhood resilience—a systemic approach to the diagnosis of adaptation in adverse social and physical ecologies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56(1), 4–17.

UNHCR (z.d.). *Global trend: Forced displacement in 2023*. <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023>

Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. (2013). Content Analysis and Thematic Analysis: Implications for Conducting a Qualitative Descriptive Study. *Nursing and Health Sciences*, 15, 398–405.

Van den Bergh, E. (2024, 17 september). *Migranten, vluchtelingen & diversiteit in kinderboeken & jeugdliteratuur*. Neerlandistiek. Geraadpleegd op 1 oktober 2024, van <https://neerlandistiek.nl/wp-content/uploads/2024/09/MIGRANTEN-VLUCHTELINGEN-IN-KINDERBOEKEN.pdf>

Van den Eijnden, J. (2017). *Wat doet het boek. Een onderzoek naar de opbrengsten van lezen*. Stichting Lezen.

Van Willigen, L. H. M. (2009). Zorg voor gevluchte kinderen. *BIJB*, 25, 23–30.

Ward, N., & Warren, A. (2020). “In Search of Peace”: Refugee Experiences in Children’s Literature. *The Reading Teacher*, 73(4), 405–413. <https://doi.org/10.1002/trtr.1849>

Boekenlijst

Arends, R. (2019). *Overboord*. Den Hertog.

Bolt, A. (2018). Als vogels. In *Jij en ik: Verhalen over vriendschap en vluchtelingen* (pp. 20–49). Lemniscaat.

Jongbloed, M. (2017). *De hamster van Rawa*. Eenvoudig Communiceren.

Leisink, C. (2020). *Naima is hier nieuw*. Clavis.

Letterie, M. (2022). *Kinderen van ver*. Leopold.

Rauwerda, S. (2018). Papillon. In *Jij en ik: Verhalen over vriendschap en vluchtelingen* (pp. 184–197). Lemniscaat.

Van de Vendel, A., & Elman, A. (2022). *Misjka*. Querido.

Wanders, F. (2018). De dag dat mijn vader begon te vertellen. In *Jij en ik: Verhalen over vriendschap en vluchtelingen* (pp. 230–237). Lemniscaat.